

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Prozaik a literární kritik Karel Sabina

(Karel Sabina, a prose-writer and a literary critic)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Anna Stejskalová

Autorka DP: Zuzana Diorová
Podskalská 6, 128 00 Praha 2
8. ročník, obor český jazyk – výtvarná výchova
léta studia: 2000 – 2008
typ studia: prezenční

Měsíc a rok dokončení DP: březen 2008

Prohlašuji,

že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze 31. března 2008

Podpis:

Jiří Štěrba

	Úvod	6
I.	Tažba zlata v povídkách Karla Sabiny nebo zábada za každou cenu	14
I.1.	Formální stránka a literární začátky	10
I.2.	Karlovská demokracie	14
II.	Práce Karla Sabiny ve vývoji české literatury 19. století	18
2.1.	Práce v časopisech, přítel Karla Hyka Máchy a vykladač jeho díla	18
2.2.	Sabina v rámci povídky a historická próza	20
2.3.	Novela <i>Uzavřená</i> (1847)	25
2.3.1.	Konání závěrečného díla (1847)	26
2.3.2.	Hrobník v povídkách a povídky	29
2.3.3.	Souvislosti s Karlem Máchou a jeho <i>Citány</i>	31
2.4.	Povídka <i>Černá zvěř</i>	32
2.4.1.	Krása povídky a její význam	33
2.4.2.	První kapitola povídky a její význam	34
2.4.3.	Povídka <i>Černá zvěř</i> v povídkách Karla Sabiny (obrazy a povídky, 1845)	35
2.5.	Karel Sabina a jeho vliv na tvorbu českého románu	36
2.5.1.	Karel Sabina a román <i>Uzavřená</i>	39
2.6.	Sabina v povídkách a povídky po ukončení vězení	50
2.6.1.	<i>Alibi</i> (1847)	50
2.6.2.	<i>Připovědi</i> (1847) a román <i>Uzavřená</i> (1847)	51
2.6.3.	<i>Bydlo</i> (1847)	54
2.7.	Časopis <i>Časopis pro vnitřní využití</i>	66
2.8.	Karlovská demokracie	66
2.9.	Časopis <i>Časopis pro vnitřní využití</i>	67
Poděkování		
Za cenné rady, odborné vedení a zejména za trpělivost i důvěru v dokončení práce děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Anně Stejskalové.		
III.	Seznam literatury a přílohy	71

Úvod	6
1. Tajemství autorova života nebo záhada za každou cenu	10
1. 1. Původ, studia a literární začátky.....	10
1. 2. Radikální demokrat.....	14
2. Prózy Karla Sabiny ve vývoji české literatury 19. století	18
2. 1. Teoretik romantismu, přítel Karla Hynka Máchy a vykladač jeho díla..	18
2. 2. Sabinova ranná beletrie a historická próza.....	20
2. 3. Novela <i>Hrobník</i> (1837).....	25
2. 3. 1. Krajina v novele <i>Hrobník</i> (1837).....	26
2. 3. 2. Hrobník a vzory pro tuto postavu.....	29
2. 3. 3. Souvislosti <i>Hrobníka</i> s Máchovými <i>Cikány</i>	31
2. 4. Povídka <i>Letní noc</i>	32
2. 4. 1. Krajina po cestě z Prahy na Mělník.....	33
2. 4. 2. Proměna místního popisu v Sabinově povídce.....	34
2. 4. 3. Povídka <i>Letní noc</i> (ze souboru <i>Povídky, pověsti, obrazy a novely</i> , 1845).....	35
2. 5. Karel Sabina a jeho podíl na hledání českého románu.....	36
2. 5. 1. Karel Sabina: <i>Na poušti</i> (1864).....	39
2. 6. Sabinova literární tvorba po návratu z vězení.....	50
2. 6. 1. Almanach <i>Máj</i> (1858).....	50
2. 6. 2. Příspěvek K. Sabiny do almanachu <i>Máj</i>	51
2. 6. 3. Román <i>Oživené hroby</i>	54
2. 7. Cesta k libretu <i>Prodané nevěsty</i>	66
2. 7. 1. Kajetánské divadlo.....	66
2. 7. 2. Libreto <i>Prodaná nevěsta</i>	67
2. 7. 3. Libreto <i>Braniboři v Čechách</i>	69
3. Literární kritika a publicistika Karla Sabiny	71

Motto: **Závěr**.....80

Prameny a literatura.....90

Resumé.....94

Klíčová slova.....95

Úvod

Karel Sabina byl dlouho považován za prvního zapsaného „zrádce národa“ – Sabinaovo dílo opovrhlo s tradicí, se na okraji zapouli literární vědy, a nebyl „zrádce národa“, jeho tvorba a jeho Sabina by spadl za spolehnout zapomenutí? Nebo jsou rozpaky nad jeho nevěrou, prázdné a prázdné, které vznikly v díle zprávně tím, že dosud každého odradily právě jeho rozvahy a nevěrou od toho, aby se jím zabýval?

Čtenka, kdo se chce zabývat? zapomenutá jeho současníky – Jana Thoma, Josefa Václava Friše, Jakuba Arbesa a jeho synem Václav, Antul Sudaček) natolik z považovali ji za dělníky zřevně, že přišli s jeho dílem v odvolání před hodnocením Sabinaovy tvorby. Někteří se však čtení, kteří Sabinaovo dílo se zdálo jeho současníky nejsou jedním, na jedné straně sádky je určovanými historiky (zejména historikové), na druhé straně však upřesňují zřevně se státním přepada, zřevně v katedrálních obranách Jakuba Arbesa (jinych upř. Ladislava Quosa, Jarma Karáčka, Josefa Svatopluka Machara. Snažili se ne

Motto:

Slovníkové heslo Ottův slovník: „*Karel Sabina – básník, dramatik, publicista, překladatel, literární kritik a novinář, teoretik radikální demokracie. Autor libret k operám 'Prodaná nevěsta' a 'Braniboři v Čechách' skladatele Bedřicha Smetany (1824-1884). Oddaný stoupenec Karla Hynka Máchy. Prosazoval autonomní pojetí kultury, která by nebyla ovlivňována zásahy státní byrokracie ani komerčními zřeteli, a mohla tak být zárukou svobodného vývoje každého jedince i celé společnosti. V roce 1848 se účastnil příprav revoluce, byl zatčen, odsouzen k trestu smrti a osm let vězněn. Od roku 1859 dodával tajné policii zprávy o českém kulturním a politickém životě. Poté, co byl odhalen a usvědčen, zemřel v bídě a opuštění jako zrádce národa.*“

Úvod

Karel Sabina byl a je v národním povědomí zapsán jako nejznámější „zrádce národa“. Stojí Sabinovo dílo oprávněně a zaslouženě na okraji zájmu literární vědy, a nebýt „zrady národa“, jeho tvorba i sám Sabina by upadli do úplného zapomnění? Nebo jsou rozpaky nad jeho nevyrovnaným a pozoruhodně obsáhlým dílem zapříčiněny tím, že dosud každého odradily právě jeho rozsáhlost a nepřehlednost od toho, aby se jím zabýval?

Otázka, „zda zradil či nezradil“, zaměstnávala jeho současníky – Jana Thona, Josefa Václava Friče, Jakuba Arbese i další (Antonín Macek, Antal Stašek) natolik a považovali ji za do té míry zásadní, že jejímu řešení dávali přednost před hodnocením Sabinovy tvorby. Názory na vinu či nevinu Karla Sabiny dle svědectví jeho současníků nejsou jednotné, na jedné straně nacházíme nekompromisní odsouzení (zejména historikové), na druhé straně však upozorňování na složitost případu, zejména v kultivovaných obranách Jakuba Arbese i jiných např. Ladislava Quise, Jiřího Karáska, Josefa Svatopluka Machara. Snažili se ne-

úspěšně i přes nekompromisní postoj k Sabinovu konfidenství jeho dílo pochopit a zasloužili se tak o to, že později, v již změněném klimatu kolem Sabinovy osoby mohlo vyjít.

Jedním z těch, kteří usilovali o objektivní pohled na Sabinu člověka i literáta, byl Jakub Arbes, který se ho pokusil rehabilitovat v souboru portrétů *Záhadné povahy* (1909).¹ Hned na počátku konstatuje neutěšený stav Sabinovy literární pozůstalosti v roce 1895, kdy byla jeho stať *Karel Sabina* poprvé uveřejněna v *Naší době* s podtitulem *Volné črty z literární politické pathologie*: „Nikdo nevzal si ještě práci, aby literární činnost jeho zaznamenal třeba jen biograficky, neřku-li, aby na základě studia jeho děl pokusil se o povšechnou charakteristiku Sabiny jako literáta. {...} Autor jako Sabina – když o nic jiného – pokoušel se aspoň o rozmnožení myšlenkového fondu; autor, který nešel ve všem všudy již vyšlapanými cestami, nýbrž vedle citových výlevů veršem pokoušel se také o verše myšlenkově obsažné a vlastenecké, idylické nebo pseudohistorické novely své doby snažil se rozmnožiti novelami prodchnutými duchem jiným, třeba socialistickým {...} každému překážela obtíž, s jakou jest spojeno vystihnouti mnohostranné a nad jiné plodné literární činnosti Sabinovy, roztroušené po nejrůznějších časopisech z nejrůznějších dob od r. 1834 až do r. 1877, tedy bezmála celého půlstoletí. {...} Vše, co Sabina napsal, nese na sobě patrné známky této subjektivnosti: brzo jasné, klidné, idylické, brzy chmurné, temné, rozvášněné, brzo zase chladně neb ohnivě reflexivní. {...} Věčná neustálenost, věčný zápas, věčný problém, věčná neukončenost. Duch jeho zahrnuje v sobě vše, co hýbalo světem. Filosofie, politika, historie, socialismus, estetika nejsou mu cizí. Ve všem se okoušel. {...} původní se vším všudy nejeví se Sabina v žádném spise svém {...} ve všech lze vystopovat rozmanité vlivy cizí, namnoze zřejmé, namnoze pak nápadné.

---

¹ Arbes, J.: *Záhadné povahy*. Studie a črty povahopisné; Praha, Otto 1909, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, str. 18, 20, 22

Napětí mezi Sabinou – konfidentem a Sabinou – spisovatelem nebylo dosud vyřešeno. Otázkou zůstává, zda je vůbec možné odděleně hodnotit všechny nebo alespoň zásadní Sabinovy aktivity, nebo zda se právě v důsledku svých četných aktivit Sabina nerozměnil, a tak neupadl i přes svůj značný intelektuální potenciál do průměrnosti až podprůměrnosti. Mohl by být chápán jako renesanční osobnost, ale také zcela opačně jako pouhý amatér, který se jen živě zajímal o veškeré soudobé dění. Soudobého společenského života se zúčastňoval v obdivuhodné šíři, byl aktivní v řadě oborů – byl novinářem, básníkem, prozaikem, dramatikem, režisérem, literárním teoretikem, politickým aktivistou a organizátorem, řečníkem. Byl tedy tento neúnavný hledač obdařen nadprůměrným intelektem a nadáním na vše čemu se věnoval? Avšak i kdybychom se rozhodli pro jeho možné průměrné ohodnocení, přesto by jeho přínos tkvěl v průkopnictví, provokatérství a v tom, že svou tvorbou nastoloval všeobecně platné otázky, jež vnášel do prostředí české literatury myšlenky z evropského kontextu.

V práci se pokouším o srovnání některých Sabinových děl s díly těch jeho současníků, kteří mají v dějinách české literatury své pevné místo. A současně se snažím obhájit hypotézu, že tvorba Karla Sabiny byla pro vývoj české literatury 19. století přínosná a motivující. Karel Sabina jistě nebyl osobností jednoznačnou. Byl plný problémů, rozporů, neočekávaných protikladů, byl vnímán jako záhadná a nepochopitelná postava a opředen démoničností, legendami a nepodloženými dohady. Pro jedny byl dobrodruhem, podvodníkem, nemorálním individuem, pro druhé neúnavným diskutérem, romantickým do sebe zahleděným krasavcem. Nabízí se otázka, zda jsou i jiné důvody – a když ano, pak jaké – proč nebyla dosud zodpovědně zhodnocena a zařazena do vývojového kontextu české literatury jeho tvorba jako celek, ale jen její jednotlivé projevy?

Sabinovo dílo odráží situaci nejen v české literatuře, ale i v české společnosti

19. století, a to v poměrně dlouhém časovém úseku. Sabinovy literární pokusy můžeme sledovat takřka nepřetržitě od roku 1835 až do jeho smrti v roce 1884 a právě širě zájmů mu poskytuje velké množství různorodých informací, možnost reagovat na kulturní i politické dění a vytvořit si obraz o české literární tvorbě v evropském kontextu. Pro dnešní mladou generaci může být zajímavá právě komparace krajních tvůrčích a hlavně teoretických postojů Sabinových k soudobým otázkám s postoji jeho současníků. Neměli bychom opomíjet jeho přínos ke krystalizaci českého románu jako žánru. Pokud jde o Sabinovo konfidentství, je to záležitost dodnes živá a aktuální, i když časový odstup již ztlumil vášně a otupil ostrost problému, což umožňuje nejen pragmaticky zhodnotit Sabinovo dílo, ale také pokusit se hledat pochopení pro něho jako jednoho z aktérů osudného rozhodnutí. To, čím společnost ve 20. století prošla, a zkušenosti, které tak získala, nám k tomu vytvářejí prostor.

1. Tajemství autorova života nebo snad záhada za každou cenu?

„Bledá luna – moje žití,
černé mračno – osud můj;
temné hvězdy – moji dnové,
kdy skončí oběh můj!“

K. Sabina „Básně“, 1841

Ve své básnické sbírce jako by Sabina ještě dlouho před osudným životním krokem jasnozřivě „předpověděl“ svůj životní příběh a tyto romantické verše jako by jej shrnovaly.

1. 1. Původ, studia a literární začátky

Občanské postoje Karla Sabiny měly vliv na jeho tvůrčí práci za jeho života a i dnes na jeho dílo nahlížíme skrze Sabinu člověka a občana. Šíře jeho aktivit byla obdivuhodná, byl – jak už bylo řečeno úvodem – kritickým vykladačem předběrného individuálního romantismu a Máchova díla, básníkem, dramatikem, publicistou, překladatelem, literárním kritikem a novinářem, teoretikem radikální demokracie, autorem libret k Smetanovým operám *Prodaná nevěsta* a *Braniboři v Čechách* a k Blodkově *V studni*. Jakub Arbes o něm v *Záhadných povahách*² mluví jako o jednom z nejvzdělanějších lidí své doby, ale současně připomíná jeho kontroverznost a „zvláštní povahu“ „...s tou lehkomyšlností souvisí jeho neobyčejná vnímavost, chápavost a vůbec začasté překvapující elastičnost ducha, která jej přenášela mnohdy hravě přes překážky {...} má také své vady {...} převládá těkavost a myšlenkové prohlubování v nemalé míře

---

² Arbes, J.: *Záhadné povahy. Studie a črty povahopisné*; Praha, Otto 1909, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, s. 28

stěžuje (...) byl ve slově nejen obratný, ale i upřímný až do krajnosti; že právě tak o křehkostech jiných, dovedl bez rozpaků hovořit o křehkostech vlastních; dále, že nebylo u něho ani stopy po tak zvaném velikášství, vypínavosti, vychloubavosti, ba skoro ani ctižádosti...“

K romantické osobnosti Karla Sabiny patří prvky záhadnosti, například to, že předstíral, že je o dva roky starší než ve skutečnosti, avšak to je v souladu s habitem romantického a preromantického myšlení a cítění. Například i Matěj Milota Zdirad Polák falšoval nejen rok, ale i den a dokonce i místo svého narození. Důvodem byla jednak jeho snaha vstoupit ještě před plnoletostí do rakouské armády, ale kromě toho si uváděním data narození 29. února dodával jistou neobyčejnost, zvláštnost, vystoupení z průměru. A právě „výstřednost“ versus „obyčejnost“ je nejspíše ústředním problémem Sabinova života. Jeho dílo je dosud zahaleno nejasností a není – pro množství šifer a pseudonymů, pro anonymitu a různé mystifikace, v nichž si liboval i k nimž byl nucen okolnostmi – dodnes zcela identifikováno. Už jeho současníci měli pochybnosti o například autorství *Hrobníka*, jež nejprve připisovali Máchovi, později však vzniklo další – opačné podezření, že Sabina uveřejnil své práce pod jménem K. H. Máchy.

Záhady provázejí celý Sabinův život. Narodil se údajně v Praze 29. 12. 1813 jako nemanželské dítě, otec byl prý neznámý, vyrostl v rodině zedníka a domovníka Soviny v chudých a stísněných poměrech. Jan Erazim Sojka ve slovníkové publikaci *Naši mužové*³ uvádí: „...Karel Sabina, též Sabinský zvaný. Narodil se dne 29. prosince 1813; on jest synem šlechtice J... a nejznamenitější publicista a beletrista český. Co do vyznání politického jest rozhodný demokrat. Osudem dostal se na vychování k chudé rodině; poznal bídu v největší nahotě, poznal chudobu lidu, jeho ctnosti i jeho hříchy a od těchto dob vzav dobrovolně kříž chudoby na plece své, jal se vzdělávati lid, jemu sloužiti

---

³ Arbes, J.: *Záhadné povahy. Studie a črty povahopisné*; Praha, Otto 1909, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, s. 30

s nejsvětější jeho zájmy hájiti svou veškerou životní silou...“. Vystudoval Akademické gymnázium na Starém Městě, kde u Josefa Jungmanna navštěvoval opakovací hodiny češtiny. Ve studiu pokračoval na tzv. filosofii a už tehdy se zabýval politikou – založil český literárně politický klub, který se změnil na klub republikánský. To bylo v intencích tehdejší bouřlivé doby, kdy v Evropě po potlačeném spiknutí v Polsku následovala pařížská revoluce, revoluce v Belgii, Varšavě, Španělsku, Itálii a Německu. Roku 1831, když Poláci utíkali přes Čechy do exilu, byl vězněn za účast na politické demonstraci. Práva začal studovat v roce 1831 v Praze, současně byl vychovatelem v rodině barona Steigra a v té době se také seznámil s Máchou. Ve studiu pokračoval dva roky ve Vídni, práva však nedokončil. Po návratu z Vídně se živil publicistikou, překládáním, publikoval v pražských, lipských a vídeňských časopisech i novinách beletrie a kritiky, přispíval do pražského časopisu Ost und West, který informoval německé čtenáře o kultuře slovanských národů v Rakousku, psal úvahy o české literatuře (články nadepsané *Die neuböhmische Literatur*). Zpočátku psal německy, první česky psané práce uveřejnil v roce 1834, roku 1835 byla v Květech otištěna jeho báseň *Ku vzdáleným* a humoreska *Obrazy a květy snů*, byly však zabaveny a Sabina byl vyšetřován.

Roku 1838 se vrátil do Vídně, byl redaktorem politického listu „Adler“ a tam byl asi poprvé policejně vyšetřován za polemické články. Roku 1839 byl z Vídně vyhoštěn a vrátil se do Prahy. V té době umírá jeho otec (nebo snad pěstoun). Po návratu do Prahy píše převážně česky, jeho příspěvky do pražských periodik byly cenzurovány a monitorovány policií. Žil v nouzi, což kromě jiných potvrzuje ve svých *Pamětech*⁴ Josef Václav Frič. Se Sabinou se setkal na faře Karla Vinařického v Podkování a popisuje ho jako zábavného a vzdělaného společníka: „...originální, provždy záhadný člověk {...} za své doby

---

⁴Paměti J.V. Friče, Praha, Evropský literární klub 1939, str. 67

nejvzdělanější našinec {... } skrýval svou chudobu...“, Arbes o něm říká, „...duchaplný literární proletář {... } si to byl Sabina po řadě s každým kamarádem pokazil...“. Sojka v přehledu významných osobností *Naši mužové*⁵, který je však připisován Sabinovi jako hlavnímu autorovi, píše o tehdejší vlastenčení: „Anot' vlastenectví české za doby roků třicátých víc a více se šířilo, nemeškal i Sabina organizovati besedy a zřizovati s Máchou a s jistým Matějovským po hospodách pražských české společnosti, kdežto se vlastenci, mužové a ženy jednou neb dvakrát za týden scházeli, po česku spolu mluvili a zpívali {...} musela živá, vášnivá povaha Sabinova, zahořevši pro národnost a svobodu, valně působiti na probuzení sociálního českého života.“

Do roku 1848 Sabina usilovně psal do českých i německých časopisů, vydal časopisecky v Květech (1837) novelu *Hrobník*, která následně vyšla knižně, dále vydal *Básně* (1842) a historické povídky *Obrazy XIV. a XV. věku* (1844) a další dva svazky povídek, pověstí a novel (1845). Současně publikoval i v německých časopisech: „Oester. Morgenblatt“ ve Vídni, „Humorist“, telegraf“, „Ungar“ v Pešti, „Planet“ a „Komet“ v Lipsku, „Nurnberger Correspondent“. Česky psal do řady časopisů, hlavně do „Květů českých“, „Moravského týdeníku“, „Hronky“. Roku 1848 Sabina napsal *Biografii K. H. Máchy*, kterou Arbes považuje za jeho nejvýznamnější dílo do roku 1848. V ní razantně a neohroženě obhajoval Máchu, ale i Byrona, a to tak, že otevřeně kritizoval současné uznávané literáty. Toto otevřené vyslovení názoru bylo umlčeno a následně bylo zastaveno i vydávání Máchových spisů. To podle Arbese bylo i důvodem, proč byl Sabina po celou svou literární dráhu nejen systematicky umlčován a opomíjen, ale vždy přísně kritizován nebo ignorován. Vše proto, že tehdy nebyl loajální ke kolegům spisovatelům.

---

⁵ Arbes, J.: *Záhadné povahy. Studie a črty povahopisné*; Praha, Otto 1909, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, str. 386

1. 1. Radikální demokrat

Sabina se hlásil a aktivně a zapojoval do silného ideového, politického a kulturního proudu v období rozpadu feudalismu a nástupu kapitalismu, do proudu revolučního demokratismu, usilujícího o likvidaci feudálního zřízení revoluční cestou pomocí vystoupení lidu a v jeho zájmu. V širším smyslu šlo o vnitřně diferencovanou ideologii a politiku těch vrstev a skupin, které se dostaly na pozice protifeudálního odporu. Revoluční demokraté se brali za zájmy většiny lidu a byli odhodlaní tyto zájmy hájit revolučními prostředky. Oproti formální svobodě a rovnosti hlášané liberály požadovali revoluční demokraté faktickou suverenitu lidu, osvobození od feudálních povinností, především roboty, úplné odstranění stavovských přehrad a dosavadních státních pořádků a nastolení demokratického a republikánského režimu s rozsáhlým programem sociálních reforem. Je patrné, že byli ovlivněni myšlenkami utopického socialismu. Revoluční demokraté pocházeli většinou z vrstev živnostnických a jejich názory obsahovaly vedle protifeudálních i významné protikapitalistické prvky.

Čeští radikální demokraté byli rozhodnými odpůrci všech feudálních stavovských výsad, žádali zrušení roboty bez náhrady a jejich cílem bylo vytvoření buržoazní republiky nebo federace rovnoprávných států ve střední Evropě. Avšak šli ještě dále, požadovali konfiskaci velkostatkářské půdy a její přidělení chudíně, právo na práci a lidské životní podmínky, demokratickou kulturu a spolupráci a na rovnoprávnosti založené vztahy mezi národy.

Pro tyto názory a z nich vyplývající aktivity byl Sabina již od roku 1831 sledován policií, která jej podezřívala z účasti ve spolku Mladá Evropa, sdružujícím politicky radikální mladou inteligenci. Spolu se Sabinou k představitelům českých radikálních demokratů patřili např. Emanuel Arnold a jeho bratr Jan, Josef Václav Frič, Karel Sladkovský. Na rozdíl od českých národních liberálů čeští radikální demokraté chápali

jako třetí stav veškerou neprivilegovanou společnost, hlásali rovnost všech občanů (právní i politickou) a poukazovali na sociální otázky.

Program radikálních demokratů získal u nás základní obrysy v letech 1848 – 1849. Již od 1844 se radikálové sdružovali v tajném spolku Repeal a později ve spolku Lípa slovanská, ustaveném v Praze 30. 4. 1848, s pobočkami v českých a moravských městech. Přispěli k rozvoji národního uvědomění, iniciovali zakládání knihoven a čítáren a rovněž organizovali podpisovou akci, v níž vyjádřili důvěru říšskému sněmu. Roku 1848 zastával Sabina nejkrajnější pozice radikalismu. Od začátku revoluce v roce 1848 byl předním mluvčím radikálních demokratů, redigoval Pražské noviny a Včelu a rovněž Noviny Lípy slovanské⁶. Činnost odboček však byla omezena novým spolkovým zákonem a vydávání omezoval zákon tiskový, v dubnu 1849 zanikly Noviny Lípy slovanské a následně také spolek Lípa slovanská. V revolučním období vynikl Sabina jako novinář radikálně demokratické orientace. Uplatnil i nový pohled na literaturu. V článku *Demokratická literatura* například žádal, aby do literárního života vstoupil lid, aby se stal hrdinou i čtenářem literárních děl, která by mu měla dodávat sebedůvěru a poučovat jej, jak nově na principu sociální rovnosti uspořádat společnost.

---

⁶ Revoluce 1848 nedosáhla předpokládaných cílů (o nichž byla řeš dříve), ale nastartovala proces politického třebení české a německé společnosti v českých zemích. Politické proudy byly rozděleny na hlavní konzervatismus, liberalismus, první českou měšťanskou reprezentaci (Pařícký, Riegr, K. Havlíček Borovský) a spodní proud, demokratický radikalismus (mladí studenti, úředníci, dělníci i starší, např. Arnold,...) a ti měli chuť k revolučnímu činu. V letech 1848 – 1849 vzniklo dost nového: ústava (konstituce), volby do zemských sněmů, frankfurtského Národního shromáždění, vídeňský říšský sněm, zrušení poddanství a patrimoniálního systému (nahrazen státně byrokratickou správou), zavedení liberálního hospodářského systému, vznik politického novinářství a formování veřejného mínění, ale i odcizení mezi Čechy a Němci. Podle Karla Kosíka *Česká radikální demokracie*, Františka Jílka v *Sborníku Národního technického muzea v Praze* a roku 1929 v Traubově v monografii o májovém spiknutí 1849

Osudné však bylo Sabinovi Májové spiknutí⁷. V květnu 1849 byl pro účast na přípravě povstání zatčen a odsouzen k trestu smrti, který mu byl změněn na 18 let žaláře. Bylo mu tehdy 35 let.

Roku 1857, tedy po 8 letech, byl Sabina amnestován. Po návratu z vězení se ocitl v izolaci a v krajní existenční tísní, jeho bývalí přátelé se mu ze strachu před policií vyhýbali a kromě toho za osm let, kdy byl vězněn, se společnost podstatně změnila, demokratické ideály byly udušeny a jejich hlasatelé umlčeni.

Publikovat znovu začal, až když se politické poměry Říjnovým dekretem uvolnily. Opět přispíval do mnoha časopisů a novin, spolupracoval se vznikajícím dělnickým tiskem a hnutím, v letech 1871 až 1872 redigoval Slovan. V době přechodné krize Prozatímního divadla byl dramaturgem jeho činohry. Byl jedním z nejlepších a nejoblíbenějších řečníků své doby, přednášel v Umělecké besedě, ale též v dělnických a řemeslnických spolcích v Praze i na venkově a na táborech lidu. V 60. letech 19. století byl na tvůrčím vrcholu.

---

⁷ Kosík, Karel: *České radikální demokracie*, Jílek, František: *Sborník Národního technického muzea* a již roku 1929 Trab v monografii o májovém spiknutí 1849 osvětlují tuto dobu: Májové spiknutí 1849 bylo spiknutí, které se nekonalo. Bylo prozrazeno a ukončeno policejní razíí s cílem udusit v Čechách konspirační hnutí směřující k prosazení republikánského ideálu a zastrážit radikálně smýšlející společnost. Radikálové byli v menšině, šli cestou spikleneckou, karbonářskou a revoluční. Ideové vedení měl Bakunin, který zvolil násilný převrat za mezinárodní koordinace, ale ta se nepodařila pro rozdílnost revolučních nálad a také pro problémy v komunikaci (povstání v Dráždanech vypuklo brzy a bylo vlažně přijato), také konspirace byla diletantská. Sabina v Novinách Lípy otiskl Bakuninovo *Provolání k Slovanům*, avšak K. H. Borovský v Národních novinách varoval proti nerozumnému chování, které bude jen záminkou k omezování liberálních svobod. Byl dopředu znám maximální program povstání, jehož cílem bylo rozbití Habsburské monarchie, vznik republiky, federace evropských republik a mělo být dosaženo „jakobínským“ převratem. Nešťastné bylo i načasováním, kontrarevoluční síly byly připraveny. Sabina byl v revoluční agitační pětici, která měla připravit náladu obyvatelstva a také připravit okupaci ruskou armádou. Byl ustanoven revoluční komitét, prozatímní vláda, jejím členem byl i Sabina. Zajímavé je, že byl nastolen smír mezi Čechy a Němci, spolky Markománie spolupracovaly s Českomoravským bratrstvem. Celé spiknutí bylo diletantské, a proto bylo prozrazeno, následovalo zatýkání, byl vyhlášen válečný stav, zatčeno celkem 60 osob, původní tresty smrti změněny na vězení. Hodnocení povstání bylo rozporné, pozitivně hodnoceno marxisty. Negativní byl důsledek: záminka k zastrášení obyvatelstva, naposledy spolupracovali Češi a Němci a byl to poslední pokus zastavit konzervativce.

V roce 1870 otiskl vídeňský list *Vaterland* dopis z Prahy, který nepřímě označil Sabinu za udavače. Sabina list žaloval a soudní při vyhrál, avšak roku 1872 byl pozván mladočeskými politiky na důvěrnou schůzku, na níž byl novináři Kučerou, Grégrem, Barákem a spisovatelem Nerudou, Hálkem a dalšími nejen znovu obviněn, ale i usvědčen z udavačství. Dostal na vybranou, když opustí Čechy nebude jeho odhalení zveřejněno. Sabina tedy podle dohody odjel, ale když se obsah jednání i přes slib objevil na veřejnosti, vrátil se a hájil se brožurou *Obrana proti lhářům a utrhačům*. Tato obrana je snad nejexpresivnějším dílem české publicistiky a zasluhuje si pozornost a analýzu, která dosud nebyla provedena. Sabina zde popisuje, v jaké hmotné bídě a pod jakým psychickým tlakem se ocitl, jak nesměl publikovat a byl pod stálým policejním dohledem. Patrně se mu naskytla pouze ta jediná nešťastná cesta z těžké situace. Po vyjádření souhlasu se spoluprací s policií může psát, může propagovat demokratické myšlenky. Šlo z jeho strany o rafinovanou lest? Hrál vysokou hru? Byl to pokus o mystifikaci? Těžko na tyto otázky dát jednoznačnou odpověď. Nicméně skutečností je, že píše, vydává v 70. letech tři velké práce. Přehled dramatu a divadla v Čechách, dále román na pokračování *Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba* a román *Morana čili Svět a jeho nicoty*, vše pod pseudonymem Arian Želinský. Je to jeden z jeho mnoha pseudonymů vedle například Lea Blasse nebo Karla Sabinského. Nebyl tedy zlomeným mužem, jak se traduje. Na rozsah a závažnost jeho zpráv podávaných polici se názory dodnes různí. Sabinovou zradou se zabývají mnozí současníci, hlavně historici a literární kritici (například Slavomír Ravik, Eva Kantůrková, Alexandr Stich). Karel Sabina zemřel v Praze 9. listopadu 1877 a ohledně příčiny i místa jeho smrti rovněž trvají dohady.

2. Prózy Karla Sabiny v kontextu české literatury 19. století

2. 1. Teoretik romantismu, přítel Karla Hynka Máchy a vykladač jeho díla

Sabina je řazen k romantickým autorům a jeho tvorba je tradičně srovnávána s tvorbou Máchovou, aby nakonec bylo konstatováno, že jejich díla jsou obtížně souměřitelná. Člověk Mácha (a Máchova tvorba) je spjat s osobou Karla Sabiny několika způsoby. Spjovalo je přátelství i vzájemný tvůrčí vliv, Sabina se pokusil souborně vydat Máchovo dílo a v následné polemice vystoupil na jeho obranu. Máj označil za nezpochybnitelně romantické dílo, jehož jedním ze základních principů je rozdělení člověka na člověka soukromého a veřejného.

Sabina projevil kritický cit pro novou uměleckou tendenci, která odpovídala soudobým společenským potřebám. Přesně charakterizoval dobovou podmíněnost romantické poezie. Jako první upozornil na její citovost a subjektivnost a uvedl je do souvislosti s procesem radikálních zvrátů ve společnosti. Stal se kritickým mluvčím romantické literatury a interpretoval zejména tvorbu linie krajně individualistické. Vysvětloval povahu a společenskou funkci tzv. „geniálního“ básníka. Takový tvůrce se neztotožňuje s uměleckými a životními konvencemi svého okolí, ani se necítí vázán momentálními potřebami společnosti či jejím současným politickým stavem. Je „vytržen“ ze svého okolí, a proto i vnitřně „rozerván“ a to mu umožňuje být nekompromisní v kladení ideálních požadavků, předjímat budoucí skutečnost poetickým obrazem, odkrývat možnosti společenského pokroku i rozvoje lidského ducha. Sabina ve svých výkladech vystihl objektivní historickou motivaci romantického individualismu v absolutistickém předbřeznovém Rakousku, i progresivní význam „geniálního“ básníka.

Sabina nejen pochopil, ale i dovedl jasně a podrobně vysvětlit a formulovat podstatu a přínos Máchova díla. V *Úvodu povahopisném* psaném pro zamýšlené souborné

vydání Máchových spisů dokazoval, že Máchova poezie nestojí v protikladu ke společenským úkolům české literatury, ale naopak nově naplňuje její obrozenecké poslání svou odvahou přiznat si nepřikrášlenou skutečnost a silou své obraznosti vyjádřit její protiklady. Sabina podal celkovou koncepci Máchovy osobnosti, doložil ji z pozice přítele, neboť se opíral o záznamy Máchových autentických výroků, názorů, o údaje o jeho citovém životě i o jeho pracovní metody. Tyto výklady měly polemický charakter, ale Sabina nebyl jednostranně orientovaný a dokázal ocenit i tvorbu svého polemického protivníka Tyla, která byla orientovaná zcela jinak. Zastával názor, že literární vývoj se může uskutečňovat jedině souběžným působením různých uměleckých metod a přístupů, jak to odpovídá mnohosti společenských funkcí literatury. Toto dialektické myšlení dalo Sabinovi možnost chápat zákonitosti vývoje a v mnoha směrech předstihnout tehdejší českou literární kritiku i literární praxi.

Dvoupólovost české společnosti se odhalila reakcemi na *Máj*. Tyl v polemickém *Rozervanci* zastává pevně názory občana pracujícího oddaně pro blaho národa, a touto prací překonávajícího všechny své osobní potíže. Máchovu rozervanost nechápe a považuje ji za sobeckou. Naopak Sabina obhájí a snaží se vysvětlit Máchovu opravdovost a jedinečnost, ať jde o jeho charakter nebo postoje. V *Úvodu povahopisném*⁸ Sabina píše: „*On byl člověk, a sice snažící se a toužící po něčem vyšším, nežli mu země poskytovala, a mužů takových není na světě mnoho. Jsou, píšou a pracují pro vlast; on ale psal krev svého srdce...*“. Sabina se snažil nejen ukázat a zdůvodnit Máchův význam pro českou literaturu, ale i vysvětlit a definovat proces subjektivizace epiky, jako důsledek snahy prosadit do ní aktivitu novodobého člověka. Pozici novodobého člověka, který žije v neustálém napětí ve vztahu s okolím i se sebou samým, vysvětloval takto: „*V lidských*

---

⁸ Sborník K. H. *Mácha ve vzpomínkách současníků*, 1958, str. 96

srdcích ještě panují city jako za věků minulých; jinak se však utvářely okolnosti společné, a na místo nádherné objektivnosti a plastického pojemu o kráse a velikosti vstoupila citlivá subjektivnost; {...} Našemu věku dokonalost formy zadost neučiní; my v poezii upokojeni citu hledáme, kterýžto vzbouřen, ba často zničen vědomím nedostatkem upevněných zásad bytnosti člověčí, kouzelně napomáhá k dosažení žádaných ideálů.“⁹

V Úvodu povahopisném¹⁰ Sabina rozebírá také možnosti využití přírody v romantické tvorbě, zmiňuje „Máchovu subtilnost u pozorování přírody...“. Popisuje rovněž rozhovory, které na toto téma s Máchou vedl: „Hovořili jsme o působení přírodních jevů večerních na lidskou mysl, o přírodě vůbec i o vzájemnosti její se životem básnickým. Zde se jeví mínění Máchovo v tento smysl: Na každého člověka každý jev přírody jinak působí, neboť každý člověk vše jinak vidí; ve tmě ani zvonek podvečerní, ani zvuk vzdálené hudby tak nevýslovně žalostný pocit nevzbudí jako mladé žito ze země právě na jaro vystupující a vzdálené na kopcích strmící topoly. Ono připomíná mi ze života nevědomé vyvinování se, tyto zase na dalekou, nejasně vyznačenou pouť života.“ Dalším základním příznakem Máchovy tvorby podle Sabiny je zdůrazňovaná kontrastnost přírody a duše. Tam, kde je očekávána harmonie citu a přírody, se neočekávaně objeví cit zcela protikladný, mající svůj počátek v reflexi. Tímto způsobem objasňuje Sabina Máchovy antiteze a antitetické metafory.

2. 2. Sabinova raná beletrie a historická próza

V Sabinově rané beletristické tvorbě nacházíme zřejmou návaznost na prózu Máchovu. Máchovskou zkušenost z rozporu mezi skutečností a ideálem, jež viděl a vyjadřoval

---

⁹ Sborník K. H. Máchova ve vzpomínkách současníků, 1958, str. 12

¹⁰ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 198

obdobně jako Mácha, však Sabina spojoval ve značné míře především s prostředky běžné triviální povídky, z níž sice Mácha také těžil, ale dovedl prostředky podřídít svému záměru. Podoby vrahů, svůdců, paličů, mstitelů, tajemné souvislosti překvapivých a spletitých dějů a vztahů, tajemné a hrůzné prostředí klášterů, hrobek, mučičen a popravišť vystupují u Sabiny do popředí a Sabina se na rozdíl od Máchy ocitá v blízkosti populární literatury. Sabina sice jednoznačně hájil nové literární směry představované Máchou, a byl velmi bystrým literárním kritikem, ale ve své vlastní tvorbě zůstával stát někde v půli cesty. V porovnání s Máchou, zahleděným do svého nitra, měl však Sabina vždy na zřeteli problémy širší než jen svoje vlastní. To dokazuje jeho politická angažovanost i jeho obliba u dělníků, nejnižší sociální vrstvy společnosti.

Sabina patřil k předbřeznové generaci autorů narozených v letech 1810 – 1830, k níž kromě něho patřili například Mácha, Kalina či Nebeský. Právě tato generace přinesla dokonalé rozvrácení biedermaierovského světa a vedla polemiky se svými současníky, spisovateli tvořícími v biedermaierovském duchu. Vnášejí do literatury představu básníka jako poutníka bloudícího krajem i životem, který prolomil „zdi teplé komůrky“ tradice biedermaierovského světa a ocitl se vně tohoto poklidu, osamocen a odkázán jen sám na sebe.

Sabina byl, stejně jako Mácha, velmi sečtělý a na jeho tvorbu působila nejen díla Scottova, Byronova, Bulwerova, ale i Spieszova, Radclifové a jiných. Největší rozdíl mezi tvorbou Máchovou a Sabinovou byl pravděpodobně fakt, že Mácha se dokázal ztotožnit se svým hrdinou, psal tedy o svých snech, o sobě jako o výjimečném jedinci, zatímco Sabina byl vždy spíš pozorovatelem než hlavním hrdinou svých děl a své čtenáře, patřící většinou do středních vrstev, chtěl vychovávat a vést k „lepšímu“ životu.

Sabina se svou tvorbou i teoreticky podílel na formování českého historického románu. V historické próze chtěl vyjádřit spojení přítomnosti s minulostí a prokázat tak logiku všeobecného pokroku. Už v polovině 19. století deklaroval svůj ideál historické beletrie, a to v kritice povídky Prokopa Chocholouška *Jiřina. Povídka z časů Jindřicha Korutana*: „...za štítem povídky dějepisné pravdu a báseň sloučiti v obrazu živém, tak aby ona touto se vyjasnila. Co dějepisec jen tuší aneb čeho se pouze domejšlí, to umělec zřejmě vidí a veškerou pestrou barvitostí opravdického života svým způsobem projevuje; kde historik několika slovy přeskočí mezeru času, tam básník jednáním ji vyplní, a co kronikář jen zběžně nakreslí, to romanopisec charakterističnými tahy provede.“¹¹ Za základní považoval především citlivé propojování složky historické s uměleckou a vlasteneckou: „...provedení takové je u nás nad jiné důležitým {...} vzpomínky na doby minulé velmi mocně na čtenářstvo české působí, {...} klademe spisovateli, jemuž se povede šťastným individualizováním událostí dějpravných národní vědomí vzbuzovati...“¹².

Historické téma v tehdejší novočeské próze zaznamenalo jistý předstih před látkami současnými. Byl to důsledek obrozeneckých snah o konstituování české národní literatury. Už autoři první obrozenecké generace v knížkách lidového čtení využívali motivy z epických pověstí (například Prokop Šedivý), za preromantismu a rozvinuli projekční typ historické prózy. Josef Linda v *Záři nad pohanstvem* (1817) rozvinul básnickou evokaci českého dávnověku na úsvitu křesťanství. Tato nedějová reflexe nad sporem Václava a Boleslava předznamenala Máchovo umělecké pojetí dějin. Mácha promítal pocity moderního rozervance do časů Husových (*Křivoklad*, 1834).

---

¹¹ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 44

¹² Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 45

Většina českých próz s historickým námětem používala schémata sentimentální povídky s dojemným příběhem lásky a historický rámeček byl jen dekorací k vlastenecky výchovné intenci. Tyl spojením aktuálních problémů národního života s historickým rámcem se pokoušel probouzet iluzi minulého (*Dekret kutnohorský*, 1841).

Sabina v prvním období své spisovatelské činnosti napsal cyklus povídek s historickými náměty z doby husitské. Zdůrazňuje v nich sociální a politický moment romantického buřičství. Lze je chápat jako pokračování Máchova zamýšleného historického románu *Kat* z doby předhusitské a husitské, který měl obsáhnout dobu krále Václava, působení Husovo a Žižkovo i další mezníky české historie. Stejně historické období zvolil Sabina pro zamýšlený rozsáhlý historický román *Husité*, který však neprošel cenzurou ani po opakovaných úpravách, a vydání nebylo povoleno. „...r. 1844 vyšlo dvanácte svazků historických povídek pod názvem „*Obrazy z 15. století*“, které pak cenzura zapověděla. Ony obrazy tvořily velký historický román z dob husitských; román ten pětkráté přepracován jest z ohledů cenzurních, konečně ale, poněvadž cenzura své „*admittitur*“ vždy odepřela, rozkouskovan jest v obrazy čili malé povídky ...“¹³. Sabina proto román rozdělil do souborů samostatných povídek *Obrazy ze XIV. a XV. věku: Kat krále Václava, Obraz mladictví Jana Žižky, Schůzka na Karlově Týně, Obraz ze života Jana Žižky z Trocnova*. I vydávání těchto sešitů však bylo cenzurou zakázáno. Sabina pak některé povídky dále upravoval nebo jim dával jiné názvy. Záměrem próz byla oslava nejvýznamnější doby české historie, snaha objasnit „*nenadálý vznik bouře husitské, průběh její i s krvavými následky, jenž měla vzápětí*“¹⁴ a také odhalit duševní bídu aktérů.

¹³ Sojka, E.: *Naši mužové*; Praha, Melantrich 1931, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, str. 386

¹⁴ Sojka, E.: *Naši mužové*; Praha, Melantrich 1931, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, str. 386

V povídce *Kat krále Václava* titulní postava opovrhuje lidmi, lidskou krví se opájí i král Václav, karikatura panovníka. V další povídce vykonává Žižka katovské řemeslo. Nejstarší zprávy o Žižkovi se zmiňují o jeho účasti v tlupách lapků, kteří se živili i jako žoldáci. Žižku i krále Václava pojal Sabina netradičně a pro současné heroizování české minulosti nepřijatelně, a proto kritiky jeho próz byly negativní a vlastenci byli rozhořčeni.

2.3. Teoretické práce

Důležitější než pokusy o historický román byly Sabinovy teoretické práce o dějinách literatury. Napsal řadu portrétů osobností novočeské literatury a teoreticky se zabýval o metodami literárního dějepisu. *Dějepis literatury československé staré a střední doby* (1830 – 1866) byl velkolepý svým záměrem i koncepcí, ale byl psán ve spěchu a zůstal nedokončen. Sabina byl přesvědčený o velkém významu literatury v životě národů a snažil se jej postihnout vědeckým způsobem. To souviselo s jeho úctou k vědě, jenž se projevuje v jeho statích. Sebral obsáhlý materiál k dějinám české literatury s úmyslem napsat dějiny českého národa na cestě za poznáním, nikoliv knihopis nebo dějiny jazyka. Jeho záměr byl velkorysý, ale své plány uskutečnil jen částečně. *Dějepis literatury československé staré a střední doby* zůstal jen na povrchu problematiky, protože nebyl podložen studiem původních pramenů.

Jeho materiálie a studie¹⁵, které zveřejňoval jako přípravné skici k dějinám obrozenecké literatury, mají hodnotu i dnes. K nim patří zejména německy napsaná práce, kterou uveřejnil pod pseudonymem Leo Blass roku 1877, krátce před smrtí. Jde o dějiny českého dramatu a divadla do počátku 19. století; česky byly vydány až roku 1940 pod

---

¹⁵ Studie: *Naše divadlo a jeho budoucnost*, Kritická příloha k Národním listům 1, 1864, 33-38; *Vliv divadla českého na vývoj dramatické tvorby české*, Český obzor literární I. 1868, 161-163, 186-190, roč. 2, 1868, 4-7, 17-19, 37-39 – uveřejnil J. Thon: *Vybrané spisy KS*, 2. a 3. svazek, Praha 1916

názvem *Počátky českého divadla* Gustou Fučíkovou s připojenou studií Julia Fučíka *O Sabinově zradě*. Sabinovy odborné historické práce i historické prózy jsou vizemi o spojení i propojení přítomnosti s minulostí, čímž chtěl ukázat, že všeobecný pokrok v přítomnosti má kořeny v minulosti.

2. 3. Novela *Hrobník* (1837)

První Sabinovou prózou, která probudila čtenářský zájem a prokázala svou uměleckou životnost, je novela *Hrobník*. Za života autora měla několik vydání a vydávána byla i později. Je považována za téměř triviální epiku, která navazuje na tradice strašidelného románu, tehdy populárního v celé Evropě. Novela je plná romantických paradoxů. Čtenář se seznámí s postavou tajemného muže, který si zvolil povolání hrobníka, aby se tak pomstil za příkoří hraběti Věnceslavovi. Dnešní čtenáři toto až někdy směšně působící dílko bez váhání zařadí mezi triviální četbu, avšak ještě Hálek řadil *Hrobníka* mezi nejlepší díla české novelistiky.

Hrobník je démonický hrdina, krutý mstitel bezpráví, kterého se na něm dopustil šlechtic, jenž mu nedovolil ucházet se o ruku své sestry a později mu svedl manželku. Po této osudové křivdě hrdina zanechá studií a stane se hrobníkem nedaleko šlechticova sídla, kde se dopouští zločinů, jež jsou však vysvětleny dost nejasně. Hrobník okrádá mrtvoly, které pohřbívá. Je tedy člověkem hodným opovržení. Nakonec pod tíží výčitek svědomí propadne šílenství, vypálí vesnici, zabije hraběte a sám se utopí. Sabina využívá i motivů folklorních strašidelných povídek, jakým je například oživení zdánlivě mrtvého, když mu hrobník uřízne prst s prstenem. Tímto zdánlivě mrtvým je syn zlého hraběte, viníka hrobníkova neštěstí. Mladý hrabě pak odstartuje tragický příběh plný až nepravděpodobných záhad, které se na sebe „nabalují“, postavy pod jejich tíhou psychicky i fyzicky „vadnou“ a vina hraběte – otce je přenesena i na syna. Jeho milenkou se stane dcera jeho

otcem svedené hrobníkovy manželky, a tak se oba nevědomě dopustí krvesmilstva, incestu mezi sourozenci, i když po matkách nevlastními. Hrobníkovy zákazy a výhrůžky tomu nezabrání. Trest přijde i na dceru – když chce vstoupit do kláštera, při obřadu u oltáře klesne mrtvá k zemi.

2. 3. 1. Krajina v novele *Hrobník*

Při srovnání Sabinova *Hrobníka* a s Máchovými *Cikány* shledáváme určité podobnosti. Nejde jen o dávnou vinu, mstu a trest, ale i o prostor děje. Podobu české krajiny v *Hrobníkovi* je možné srovnat s krajinou *Cikánů*, kde je prostorem především „*hluboké, ouzké, na mnoho však mil dlouhé oudolí uprostřed ourodné roviny*“¹⁶.

Máchova krajina je obrazem okolí Kokořína, které romantickému pojetí vyhovovalo svými dominantami i vzdáleným horizontem: „*Celá krajina ležela v jitřním světle před nimi; celý krásný dol se svými hustě porostlými skalami, se svým jezerem, zříceným hradem na protější skalině, se svými roztroušenými chaloupkami; celá daleká rovina se svými les, všemi polemi, zámek na vrcholu oudolí, všecko leželo v růžové záři rozestřeno před zraky cikánů*“¹⁷. Panoráma se dále rozšiřuje a obraz se zaostřuje na zámek „*nad oudolím na nevysokém pahorku uprostřed roviny*“ a nedalekou malou vísku s rybníkem uprostřed. Máchova krajina má svou faktickou i symbolickou topografii, je to česká krajina a současně složený a zakotvený obraz s výraznými prvky a řádem. Charakterizují ji rozmanitost, spanilost i vážná velebnost. Máchova česká krajina má emblémové prvky, které z ní tvoří obraz vlasti proměnlivý podle vztahu mezi krajinou a subjektem, který ji vnímá v závislosti na svém momentálním citovém rozpoložení.

¹⁶ Spisy Karla Hynka Máchy, II, 1961, str. 166

¹⁷ Spisy Karla Hynka Máchy, II, 1961, str. 201, 194

Dějištěm Sabinova *Hrobníka* je redukována prostorová situace z *Cikánů*. Sabina přebírá Máchův obraz krajiny s jejími hlavními prvky a časoprostorovou situací v úvodu novely: „*Byl to krásný den letní; uprostřed oblohy skvělo se slunce polední, oudolí s hory stříbrnou září svou posívajíc; i třpytily se kraje vůkolní, jako by po luzích českých zlaté bylo se rozvalilo moře. Bezchmurné klenutí blankytové v obzoru na vzdálené hory důvěrně se podepíralo a země a nebe v čistém plamenu se leskly. Zralé obilí výšku člověčí přesahovalo, zelenými hájemi a lučinami prožloutajíc.*“¹⁸.

Idylická krajina však s ponurým příběhem novely nekoresponduje, citovaný začátek je převzat jako klišé; idylický incipit konstatuje „českou krajinu“, což v žánru gotického románu, který Sabina do Čech uvedl právě *Hrobníkem*, není neobvyklé. Klasická díla gotického románu často začínají idylou, aby tak byl akcentován následný tragický příběh. Hrdina je z idyly vytržen a následují osudové tragické události. Zároveň s tím se idylická krajina mění v krajinu, která je symbolem nebo metaforou osudových útrap, v krajinu nehostinnou, nepřátelskou. V Sabinově novele k proměně krajiny nedochází, příběh se odehrává v místě, kde začal, ale počáteční pozitivní obraz „české vlasti“ se už neopakuje. Sabina nepotřeboval krajinu zásadně měnit, tajemný a hrůzostrašný příběh zasadil do české vesnice a navzájem je konfrontoval.

První seznámení se situací a záhadami vesničky K. je zprostředkováno čtenáři přátelskou debatou sousedů „*ve stínu stromů kaštanových*“¹⁹. Mezi sousedy nacházíme typické postavy české vesnice, učitele, konšela (bývalý voják), ponocného. Učitel tradičně plní úlohu místního vzdělance, který je pro vesnici nositelem pokroku. Na besedě vždy

---

¹⁸ Sabina, K.: *Hrobník*; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: *Hrobník*, vydání r. 1912, str. 8

¹⁹ Sabina, K.: *Hrobník*; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: *Hrobník*, vydání r. 1912, str. 9

„něco z týdně přicházejících novin pražských vypravoval nebo předčítal“²⁰. Tato popisovaná scéna je paradigmatická podobně jako úvodní obraz české krajiny: má ráz jednak družně sousedský a představuje obyvatele vesnice, jednak osvětový. Scéna z nedělní návsi má zaměřit čtenářovu pozornost na důležité místo v ději příběhu, obávaný „Záveský rybník“. Zároveň nás uvádí do pochmurné nálady panující v malebné české vesničce ležící v idylické české krajině, nad níž se vznáší temná kletba v podobě tajemství vesnického rybníka, jehož vodám „rok co rok někdo {...} za oběť padl“²¹. Tajemství odkryté čtenáři hned na počátku je vázáno na tuto krajinu, konkrétně na zmíněný rybník a také na hřbitov. Obě lokality spojuje tajemná postava, jak se dovídáme z hovoru sousedů. Mezi rybníkem a hřbitovem se totiž o půlnoci prochází mladý hrabě, samotářský a osamělý člověk. Hřbitov je pak místem života hlavní a nejzáhadnější postavy novely – hrobníka, který je kombinací zloducha, byronovského hrdiny i českého senzitivního nespokojence: „...zasmušilý obličej jevil nejasnou mysl {...} pod hustým obočím blýskaly se černé oči v neumdleném plameníci žhnoucí hvězdy uprostřed tmavého mračna {...} ousměv ústy pohrával {...} často zamyšlen státi zůstana slzy z očí sobě stíral...“²².

V Sabinově novele odpadají strastiplné cesty spojující osudová místa příběhu, odpadají s nimi spojené nejistoty i častá nebezpečí, ale i proměnlivé a tajemné přírodní scenérie. V *Hrobníkovi* se vše soustřeďuje do jednoho místa, kterým je „půvabná dolina {...} pěkná vesnice {...} s hrobníkovou chýší {...} hřbitovem {...} rybníkem {...} klášterem {...} zámkem {...} hájem {...}“. Vesnice je jevištěm prostorově koncentrovaným i zúženým,

²⁰ Sabina, K.: *Hrobník*; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: *Hrobník*, vydání r. 1912, str. 9

²¹ Sabina, K.: *Hrobník*; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: *Hrobník*, vydání r. 1912, str. 15

²² Sabina, K.: *Hrobník*; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: *Hrobník*, vydání r. 1912, str. 9

mezi jednotlivými místy hrdinové neputují, ale volně přecházejí, vše je na dosah. To ale nebrání proměně vesnice v hrůzostrašný „začarovaný“ prostor, kde postavy bloudí v kruhu a prožívají psychické i fyzické útrapy, „*Vilím chladnou tmavou nocí bloudě pravou cestu najíti nemohl. Obešel hřbitov a opět se nacházel na tom samém místě, z kterého již vysel. Zima jím třásla. Chladná hustá mlha jej obklíčila, takže na krok před sebe neviděl.*“²³ Sabina českou vesnici démonizuje, v přízračném nočním světle se známá idylická krajina kolem ní mění v nepřátelskou, krajinu rozšiřuje nebo spíš její prostor přesahuje bloudění. Téma bloudění přesahuje i celý příběh, rozsah vesnice i českého venkova.

2. 1. Hrobník a vzory pro tuto postavu

Scéna sousedské besedy není ryze česká. Nezávazné povídání, spíše někdy tlachání sousedů převzala romantická literatura od Shakespeara, u něhož tento groteskní prvek byl běžně používán pro postavy směšné nebo podivínské. Sabinovy besedníci jsou pouze postavy okrajové, ústřední je postava hrobníka, jehož základní vlastností je smutek, dokonce i v mládí mu říkali „Smutný“. Další postavy novely jsou pro sentimentálně laděnou linii romantické literatury běžné: hrobníkova dcera Klára – líbezná, ušlechtilá a zbožná, zklamaný hrabě – mladý rozervanec, pochybující o lidstvu a lidem se vyhýbající. Rozporuplnost hrobníkovy postavy signalizuje i lokalizace jeho chýše. Je obklopená zahrádkou, jedno okno vede do širé krajiny, ale druhé na hřbitov, na jedné straně lze hledět do světa, na druhé se nabízí ponurá meditace nad životem a jeho koncem. „*Se zasmušilým obličejem na lopatu podepřen u hrobu stoje, ve vykopanou zemi smutně zraky upíral v tom truchlivé zvuky trub, od kostele zaznívajících, vzbudily jej z temného snění*“. K meditacím až

---

²³ Sabina, K.: Hrobník; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874 Citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: Hrobník, vydání r. 1912, str. 71, 62

hamletovským je hrobník vybaven záhadnou minulostí, osamělým životem, spojením intelektuálních zájmů s opovrhovaným povoláním. Prostřednictvím hrobníka Sabina rozvíjí tradiční romantické významy: hrobník, hrob, lebka. Na lebku své manželky hrobník přísahá pomstu, medituje nad ní o pomíjivosti krásy a lidského života. Současně s meditativní hamletovskou tváří má hrobník v sobě i brutalitu zloduchů gotického nebo frenetického románu. Je zároveň českým rozervancem i vykradačem hrobů, ale také mstitelem. Hrobníka Sabina utváří podle různých předloh z české i evropské literatury a zasazuje ho do prostoru české vesnice.

Zpočátku záhadný a smutný hrobník se postupně mění ve zločince. Sabina tak postavou navazuje na typ člověka-nelidské bestie, na typ lidského monstra, pohybujícího se ve zlověstné a nepřístupné krajině. Jde o typ v tehdejší evropské literatuře dosti běžný. Sabina však nepřejímá vzor důsledně, nýbrž v mírnější verzi – šílený hrobník pronásledovaný zákonem obchází vesnici po osudové cestě od hřbitova k rybníku a spolu s proměnou jeho osobnosti se proměňuje i krajinný rámeček, krajina se mění v zimní, nevlídnou: „*Půlnoční víchř zuřil krajinou a sníh se počal sypati z oblak, ochladlou zem v bílé umrlčí roucho zabaluje {...} Strašlivý byl pohled na hrobníka. Uprostřed světnice na ukrutný kyj podepřen, divoce vůkol sebe pohlížel. V obličejí šílence však se jevila bolest, jakáž se neskrývá v žalosti obyčejné – jaká se jeví jen u velikém hoři vznešených duchů, an šílenost s velikostí v některém svém ohledu sobě podobny jsou, přestupující totiž meze všedního života“²⁴. Tady Sabina poněkud popírá nelidskost svého hrdiny a staví ho nad obyčejné vesničany, v jejichž středu se v závěru novely šílený náhle zjeví. Vytváří tak protiklad mezi výjimečnou postavou hrobníka a všedními, běžnými vesničany. Zajímavá je*

---

²⁴ Sabina, K.: Hrobník; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874, citace v tomto textu jsou převzaty Sabina, K.: Hrobník, vydání r. 1912, str. 98, 103

i volba místa konfrontace obyčejného a neobyčejného – vesnická hospoda, domácí místo pospolitosti vesničanů. Hrobník nenávidí svět, ale nejde o negování všeho lidského, je to důsledek zklamání některými lidmi, jimiž byl ponížen, kteří mu odepřeli lásku, zradili ho. V jeho šílenství nacházíme rysy pokleslé velikosti, obvyklé pro romantické hrdiny byronovského světobolu i marné vzpoury. Po své konečné proměně hrobník přestal být ztělesněním sebevědomého, hrdého zla, je politováníhodnou osobou, která v posledním záchvěvu zuřivosti zapaluje vesnici, a tak demonstruje svou nenávist k lidem.

Sabina v osnově novely Hrobník použil princip gotického románu, kde se postupně odhaluje tajemná minulost, která zasáhne svým vlivem současnost. K odhalení temné minulosti, která pronásleduje hrdiny jeho novely, použil vedle tradičního prostoru kláštera jako útočiště i místa zapomnění i další oblíbené objekty – hrobku, hřbitov a hrobníkovu chýši i vesnický rybník, jehož poslední obětí se stane hrobník sám. Příběh je předkládán jako záležitost minula, dávná, zásadní souvislosti a motivy vysvětluje „pamětník šílenců“. Osud šíleného hrobníka je příběhem s tajemstvím, k jehož prostředkům patří sentimentalita, fantastika i nadpřirozeno. Ač se Sabina ve svých teoretických statích o literární produkci tohoto typu vyslovoval kriticky, sám v této novele i jinde ve své tvorbě používal prostředky triviální epiky, a to i v románech určených vzdělanější čtenářské veřejnosti.

3. 1. 2. 2. 6. Souvislosti Hrobníka s Máchovými Cikány

Pro Sabinovu tvorbu bylo typické, že přejímal repertoár romantických motivů a témat, různě je mísil a řadil. Zásadní a obecně známá souvislost s Máchovým dílem se jeví v jednotlivých motivech, obrazech, v poetizující nebo meditativní dikci. Naopak originální je to, jak Sabina tím, že dějištěm příběhu činí českou vesnici, se snaží najít či vytvořit „domácí“ prostředí pro cizí téma. Takto implantovaný romantický horor se místy

posunuje až ke komičnosti, postavy promlouvají přežatou a ustálenou romantickou mluvou, používají romantická klišé a fungují jako samostatně žijící intertextové jednotky. Je to postup charakteristický pro tzv. lidový román, jehož strukturu Sabina převzal a v této novele uplatnil. Dalším důležitým momentem je zrychlování děje, mnohdy neúměrné vzhledem k času a prostoru vyprávění, neboť některé epizody probíhají téměř současně. I tyto prostředky dávají tragickému příběhu až komické vyznění, podobně jako tomu je v tzv. lidovém románu. Najít jednoznačnou odpověď na otázku, proč tomu tak je a co tím Sabina zamýšlel, není jednoduché. Mohl se snažit záměrně tvořit žánr romantického románu určeného pro širokou veřejnost a vycházejícího z oblíbenosti tzv. lidového románu. Mohlo jít o kouzlo nechtěného, ale to odporuje Sabinově snaze o komplexní působení literárního díla na čtenáře, tedy jeho teoretickým požadavkům na úlohu literatury ve společnosti. Zajímavé je porovnání novely s jednotlivými motivy a emblémy tvorby Máchovy. Zatímco Mácha postupuje od jejich konkrétní podoby k obecně platným symbolům, Sabinův postup je opačný a směřuje ke konkretizaci v podobě rekvizit romantismu, což bychom mohli chápat i jako jeho ironický a parodický záměr. Oproti Máchovi je Sabina vždy konkrétnější, explicitně vymezuje například funkci hor, pojmenovává krajinu „českou vlastí“, vážný účinek této a podobných pasáží *Hrobníka* je zřejmý. Hrobník je současně seriózní pokus o hlubokou básnickou romantiku i pokus o komerční využití romantické tematiky.

3. 1. 2. 3. Povídka Letní noc

Od roku 1845 do roku 1847 Sabina vydal ve třech malých svazcích *Povídky, pověsti, obrazy a novely*. Obsahovaly celkem osm próz různé délky, již byly většinou již od roku 1835 nejprve otiskovány v časopisech. Některé z nich se přiblížily realistickému zobrazení tehdejšího městského a zejména venkovského života. Zajímavě v nich vyznívají

popisy Prahy a jejího nejbližšího okolí, v próze *Letní noc* je vesnice Bubeneč a například vesnice Volšany v povídce *Jeden večer*.

3. 1. 2. 3. 2. Krajina po cestě z Prahy na Mělník

V romantických Sabinových novelách *Msta, ze života cikánův Čechách* (1840) a *Hrobník* (1837) i v Máchových *Cikánech* je při popisech krajiny a místa nápadná absence místních jmen. U Máchy je to zajímavý úkaz, protože jinde se jmenným místním údajům nevyhýbá, avšak Sabina (a stejně i v Mácha v *Cikánech*) naopak popis podává neosobním vyprávěcím způsobem. Růžena Grebeníčková i Oldřich Králík, kteří otvírají otázku autorství *Cikánův*, uvádějí řadu přesvědčivých argumentů pro tvrzení, že autorem je Sabina. Jedním z argumentů je i absence krajiny popisované během chůze, za tělesného pohybu, což je příznačné například pro Máchův *Křivoklad* či *Máj*. Kdy však Sabina mapuje cestu hrdiny, dělá to statickým výčtem míst bez orientačního středu.

Večerní scéna v Sabinově povídce *Letní noc* připomene jinou, velmi podobnou situaci odehrávající se v altánu letního sídla kupce Vela z Máchovy *Přísahy*, která mohla být předlohou také pro *Cikány*. Popis pozorované zahrady je v obou textech velmi podobný: scénérie zahrady a letního sídla, nákladná zahradní úprava v duchu 18. století podle anglické novogotické módy. Tento detail je málo máchovský, zato však odpovídá Sabinově vidění krajiny. Měl slabost pro popis staveb určených pro letní zámecké pobyty, pro popis zámeckých parků a klasicistních zahrad už v počátcích své literární tvorby a obrazy zahradních zákoutí se objevují i v jeho pozdějších románech. Sabina se o jedné takové zahradě zmiňuje ve *Vzpomínkách* v portrétu hraběte Jiřího Buquoye, když hovoří o sklárnách ve Starých Hradech, kde na Buquoyově panství byla zahrada podle anglické gotické módy. Tak tato indicie vedoucí k popisu „letobyty kupce Vela“ a „bubenečský

letoby, stromovím, houštím kolem štítěném“²⁵ může být místem vychovatelství ze Sabinova mládí.

3. 1. 2. 3. 3. Proměna místního popisu v Sabinově povídce

Povídka *Letní noc* bývala označována za pentant k Sabinovým vesnickým povídkám. V této povídce vystupuje „zajímavě stará Praha a její nejbližší okolí, stará vesnice Bubeneč i s rozsáhlým stromosadem“²⁶ „Kdokoli jen pražské okolí zná, dobře zajisté ví též o stromosadech bubenečských, které se z tak zasloužené dobré pověsti, jakož i oblíbení Pražanů těší.“ „Za onoho večera, kdy náš cestovník rozmanitým pobluzoval sadem, nebyly hostmi městskými stezky přeplněny, čímž zajímavějšími a k letu myšlenek příhodnějšími se staly.“ „Vchod od zahrady z oné vesničky je slušný a místu tak oblíbenému přiměřený,“²⁷. Sabina vsazuje poutníka do krajiny obydlené a poznamenané lidskou prací. Jde o místo, kudy vede městská komunikace, které se nachází v těsném sousedství hlavního města. Jeho popis dokládá dobrou znalost krajiny a všeho, co s ní souvisí. Je to místo s pohybem zaplněné současníky a jedinečně historicky proměnlivé: „Jenom skvělá bář obnovené víšky (!!) na Prosíku s příjemného (!) kopce zasvítala do údolí povltavského {...} Zrovna u vchodu do takzvaného císařského mlýna, vlevo od cesty malebná se do výše pne skála, na jejímž vrcholku vyhlídka se jeví překrásná {...} Před zrakoma jeho rozprostírala se dolina povltavská. Co hádě vinula se řeka, ostříbřená skvělou, v úplňku zářící lunou, Z úskalí nad Podbabou šedé vystupovaly mlhy, jakož

²⁵ Povídky, pověsti, obrazy a novelly. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 15

²⁶ Thon, J.: O Karlu Sabinovi; Praha, AVENTINUM 1947, str. 18

²⁷ Povídky, pověsti, obrazy a novelly. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 6

i z blízkého, o samotě stojícího Žižkova a z pahorků okolních.“²⁸. Krajina je sledována z jednoho místa, ale vypravěč do ní přímo fyzicky nevstupuje a nedává možnost vstupu ani čtenáři. V *Máji*, nebo *Křivokladu* je vypravěč tělesně přítomen nebo v těsné blízkosti a čtenáře nechá do krajiny vstoupit.

3. 1. 2. 3. 4. Povídka *Letní noc* (ze souboru *Povídky, pověsti, obrazy a novely*, 1845)

Otevírá čtenáři pohled na Prahu směrem k severu, na Bubeneč, Vltavu a Podbabu. Próza by podle stavby zápletky, stručnosti a nečekaného konce mohla být novelou, ale zabývá se příliš náladou, atmosférou za noci, kosmickými úvahami a povzdechy. Popis krajiny v ní připomíná více než co jiného pohlednici. Romantické literární tendence jsou zastoupeny postavou poutníka a panoramatem krajiny rozevírajícím se do dálky. Nekonečno, hvězdy a vesmírné pocity vyvolávají a zdůrazňují potřebu zaměřit se především na místa, kde se zdržuje poutník, který potom, co vytáhne za „bledé záře luny“²⁹ z Vltavy svou bývalou milenkou a sebevražedkyni, se konečně může vydat „noční tmou na dalekou pout“³⁰.

Sabinově povídce udávají tón už její první slova: „Za Bubencem, nedaleko břehu vltavského...“³¹. Místní jména pevně ohraničují bližší krajinný kruh, ve kterém se nachází „cestovník“. Zajímavé a paradoxní však je, že v *Letní noc* má půdorys novely, ale tomuto půdorysu neodpovídají či jsou mu nepřiměřené ryze romantické prvky – romantická krajina se stavením, poutníkem a bílou skvrnou šatu, tj. ženskou postavou, v opuštěné přírodě. Postupně tak nabývá vrchu jakási místopisná reportáž, tedy žánr obrazu, črty. Tyto

²⁸ Povídky, pověsti, obrazy a novely. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 8

²⁹ Povídky, pověsti, obrazy a novely. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 10

³⁰ Povídky, pověsti, obrazy a novely. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 10

³¹ Povídky, pověsti, obrazy a novely. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845, str. 6

dobové literární útvary se v povídce prosazují a mísí s prvky novely. I přes to všechno je *Letní noc* pokusem vyjít přímo do terénu, integrovat postavu do krajiny a prostředí, podat z autopsie obraz dosud „neopotřebovaného“ severního okolí Prahy.

3. 2. Karel Sabina a jeho podíl na hledání českého románu

Karel Sabina ovlivnil vývoj české literatury v teorii i praxi. V době hledání českého románu byl na vrcholu svých tvůrčích sil, sám se podílel teoreticky i prakticky na jeho genezi v českých podmínkách. Český román se formoval jako žánr národní v obrozeneckém smyslu slova. Sabina absolvuje jednotlivé vývojové kroky české prózy a realizuje všechny dobové nešvary a módnosti. Střetávají se v něm ambice demokratizátora české literatury a autora literatury vysoké hodnoty. Šíře zájmů a neobyčejná spisovatelská plodnost byly příčinou, že se zúčastnil všeho dění v české literatuře, podílel se tedy i úsilí o román.

V době, kdy obrozenecká próza směřovala k románu zpracováním dvojího tématu, historického a soudobého, Sabina byl zakotven v současnosti i přes retrospektivy v rámci popisu vztahů a objasnění jednání postav. Zpočátku rozdíl mezi vlasteneckou povídkou historickou a povídkou ze současnosti nebyl výrazný. Námětově obrozenci preferovali optimističtější kapitoly národní minulosti, historii záměrně aktualizovali, rádi ji pojímali jako alegorii, aby se tak jejím prostřednictvím mohli vyjadřovat k současnosti, když ji nemohli kritizovat otevřeně. Na druhé straně povídky ze současnosti byly často alespoň náznakem spojeny s národní minulostí, aby tak byla záminka k jejímu heroizování, a tím k dodání odvahy současníkům, nebo také k odhalení současné malosti a ubohosti a k burcování národa k akci. Prostupování minulosti a současnosti bylo i příčinou směšování poetiky románu-smyšlenky, který byl ovlivněn historickou prózou Waltera Scotta.

s poetikou románu-skutečnosti, která se prosazovala i v povídce ze současnosti a byla ovlivněna v Evropě vznikajícím realistickým románem a také dalšími žánry operujícími se skutečností.

Rozpor mezi románovou teorií a praxí se projevoval u dvou uznávaných, ale názorově protichůdně zaměřených osobností tehdejší doby, u Tyla a Sabiny. Sabina například ve *Slovu o románu* v roce 1858 mluví o novém typu románu – „*pohyblivém životě*“, který by měl být zcela jiný než román starého typu „*vymyšlenin popráhlé fantazie* {...} *jen co se zázračně dělo, jen co dobrodružstvím takřka překypovalo, za pozoruhodné se považovalo.*“³² (Tím Sabina vlastně odsuzuje i svou tvorbu, tedy i novelu *Hrobník*, ale i pozdější román *Synové světla*.) Dále uvádí přednosti románu nového typu: „...*veškerou rozmanitost a pestrost opravdivého života v obor svůj jímá, že živým individualizováním povah i okolností místních i osobních nejen události vypravuje, alebrž i pohnutky lidského jednání i skrytá zřídla veřejných dějin odkrývá a projevuje* {...} *slovem, že podává obraz živý, pohnutlivý a vábíci, jenžto čtenáře mocí táhne v obor svůj a tak dlouho ho k sobě poutá, až vytknutý děj se doplní a zvědavost počátkem probuzená se uspokojí*“³³.

Tato Sabinova koncepce, později označovaná jako ideální realismus, stanovuje linii románu pro českou literaturu. Román ve větvi „román-skutečnost“ se v české literatuře té doby realizoval v podobě syžetově oslabených nebo nesyžetových „obrazů“. Zároveň Sabina přidává i další linii – požaduje skloubení těchto „obrazů“ způsoben zajímavým a poutavým. Má patrně na mysli román s tajemstvím, cosi jako dobrodružně osvětový nebo vlastenecký dobrodružný román pro nejširší vrstvy. Toto směřování k nejširší cílové skupině může souviset jednak s jeho politickou činností v dělnických spolcích a s jeho

---

³² K. Sabina: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 92

³³ K. Sabina: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 93

politickou orientací radikálního demokrata, jednak i s touhou zaujmout široké obecnstvo, dobyt všeobecné uznání, ale i získat finanční odměnu. Pravděpodobně měl vzor v evropském bulvárním (lidovém) románu typu „*Tajnosti pařížské*“. V době, kdy se evropský román s tajemstvím zabývá sociálními a etickými představami a iluzemi, český román se věnuje problematice národní, vlasteneckým iluzím a vidinám. A to se stává příčinou pomalejšího začleňování české literatury do kontextu literatury evropské.

Postava vlastence zaujímá v české próze místo dobrodružného hrdiny, je vtělením vize uvědomělého a osvíceného národa, která je však samozřejmě vizí neskutečnou a neuskutečnitelnou, odhalující vyrůstání českého románu-skutečnosti z počáteční vysněné neskutečnosti.

I sám hlavní hrdina – vlastenec – je postaven kontrastně ke společnosti, tedy k reálné skutečnosti. Je obvykle zjevem výjimečným, neživým – podivínem až fanatikem posedlým národní myšlenkou. Žije v ústraní, ale přitom si osobuje právo mluvit jménem národa, poučovat, vychovávat a vést. Karel Sabina vytvořil takového hrdinu v románu *Na poušti* v postavě sektáře Prokopa Vltavského, ale postavu mnohdy fanatického vlastence vytvářeli i další, např. Josef Kajetán Tyl v postavě hraběte Velenského v novele *Poslední Čech*, Vítězslav Hálek v „posledním bojovníkovi“ Jiřím v románu *Komediant*, Karolína Světlá v blouznivci Karolínovi (román *Na úsvitě*) a bludaři Ondřejovi (*Poslední paní Hlohovská*), Jakub Arbes v romanetu *Poslední dnové lidstva* (hrabě Buquoi). Jde mnohdy o šílence, který útržkovitě promlouvá o záhadách lidského bytí a vesmíru. Romantický hrdina, avšak současně specificky český jev je vlastenec – bloud, který dozívá v české literatuře až do posledních let 19. století.

Zajímavé pro pochopení Sabinových postupů je srovnání jeho románu *Na poušti* (1864) a Tylovou novelou *Poslední Čech* (1844) především proto, že Tyl a Sabina byli

vůči sobě nesmiřitelní, navzájem se kritizovali, avšak měli stejné literární cíle. Tyl použil model románu s tajemstvím, do tajemství zahalil působení a činnost českého vlastence, a tím chtěl vlastenecké téma zpřístupnit co nejširším čtenářským vrstvám. Jeho vlastenci jsou vlastně „vyvolení“ příslušníci sekty chránící poslední projevy češství. Tyl použil starý model románu-smyšlenky, který sám odsuzoval pro jeho nevěrohodnost a působení náhody a který sloužil romantikům při jejich návratech do vzdálené minulosti. Avšak měl jiný úmysl než romantici, jeho „poslední Čech“ neměl být poslední, ale naopak měl být nadějí a povzbuzením pro budoucnost.

Použil román-smyšlenku jako přijatelný a osvědčený útvar oblíbený v široké čtenářské základně a narouboval na něj aktuální problematiku české společnosti. Výsledkem bylo, že ze svého hrdiny vytvořil figurínu – neživotnou a trpící tajnou vinou. Po právu se tak stal terčem kritiky a Karla Havlíčka Borovského nejen vyprovokoval ke kritice, ale dokonce i k napsání antirománu *Předpotopní Čech*.

2. 1. 2. Karel Sabina: *Na poušti* (1864; v roce 1859 vyšel v prvotní časopisecké verzi pod názvem *Synové světla*)

Román *Na poušti* patří, jak už bylo řečeno, do stejné linie jako Tylův *Poslední Čech* i výše jmenované prózy Hálkovy, Světlé, Arbesovy. Jde o autorovu první rozsáhlejší reakci na změněné poměry po porážce revoluce v roce 1848 a první pokus o žánr sociálního románu v české literatuře. Sabina se pokusil zobrazit stav společnosti po svém návratu z vězení, kdy dusný Bachův režim vyvolal změny ostře kontrastující s čilým společenským životem před revolucí 1848. Popisuje strach o osobní pohodlí a o možnost realizovat, soukromé zájmy, zobrazuje korupci a mravní úpadek. Tato situace tvoří pozadí děje, který se snaží ukázat, jak pokračovat v úsilí českých radikálů o změny ve společnosti, o její sociální přeměnu, zabývá se myšlenkou šíření osvěty a výchovy. Z pohledu dobové

cenzury román patrně měl schopnost oslovit společnost, což mohlo být důvodem, proč byl cenzurován.

Příběh je zasazen do rámce předbřeznové společnosti, ale odráží i atmosféru a zkušenosti let padesátých. Děj se odehrává v různých prostředích napříč společenskými vrstvami – v tajemném domě, blázinci, rozpadajícím se zámku, chudinském ghettu, hostinci – a tato prostředí jsou propojena tajnými pouty rodových svazků. Sabina si stanovil cíl podat souhrnný a ucelený obraz moderní české společnosti, vystihnout její problematiku, tendence a proudy. Vytkl si velký úkol, jehož splnění nebylo ani v jeho individuálních možnostech spisovatele, avšak ani v tehdejších možnostech české prózy. Nepodařilo se mu ani vypořádat se se svou minulostí romantika. Ta se nejvíc projevila v romantické historii rodiny Bertýnů - tajemný muž s maskou přes znetvořený obličej je pochopitelnou reminiscencí hrůzostrašných románů, ale má dost daleko k asi zamýšlenému realistickému zobrazení degenerující šlechty, která se ve svých nejmladších potomcích přece jenom pozvedne ke službě národu tak jako osvícenská šlechta v minulosti. Naopak důvěryhodné a realistické jsou obrazy ostatních vrstev společnosti, kde mohl Sabina využít osobních zkušeností a prožitků.

Sabina se dostal do rozporu už při koncipování románu. Plánoval napsat exkluzivní román pro široké čtenářstvo, používá však různé prostředky populární a triviální prózy, i když v menší míře a většinou obratně. Jeho kritické vložky směrem k triviální romantické četbě a její karikování je však posouvají do popředí. Zároveň pro čtenáře překvapivě se celým textem prolínají úvahy mysticky exaltovaného Prokopa, mnohdy prostoupené různými obraznými prostředky, což je vlastně v rozporu s dějovou stavbou románu, která se snaží být poutavá, a to v základních dějových pásmech i ve většině početných epizod.

Románu „*Na poušti*“ kritikové vyčítali dějovou roztrůštěnost a rozvlácnost. Podle Jana Máchala je románu na závadu, že nemá „*jednotného pásma dějového, rozmanité*

příběhy, pravdivé i dobrodružné, se v něm proplétají, proud vypravování roztéká se po řadě jednotlivých výjevů, listů reflexí, deníkův a memoárů“³⁴. Máchal zdůvodňoval tyto slabiny a nedostatky závislosti Sabinovy poetiky na románu německého spisovatele K. Gutzkova „Die Ritter vom Geiste“ a upozornil i na látkovou příbuznost: „Po obsahu jeví se shoda v tom, že v obou románech tajný spolek domáhá se ideálu humanitního a navazuje své působení na starší bratrstvo svobodných zednářů.“³⁵

Střídání a proplétání dějových pásem bylo v první polovině 19. století rozšířeno v evropském románu i ve folklorní próze. Pro široké vrstvy čtenářů, jimž bylo dílo určeno, ale nebylo snadné vnímat zamýšlenou návaznost přerušovaných dějových posloupností. Sabina ztěžuje jejich sledování různými způsoby, např. uváděním předběžných informací, které se ale v průběhu děje nepotvrdí, nebo navazováním na jinou skutečnost, než na kterou byli čtenáři předchozím textem připraveni. Jde například o informace, které o svém původu sděluje v druhé kapitole jedna z hlavních postav románu. Student Ivan, který má být proletářského původu, líčí svůj život až do současnosti, vypráví o tom, jak vyrůstal u své matky, která se po ovdovění provdala za násilnického řemeslníka, který oba, Ivana i jeho matku, vykořisťoval a týral. Tuto životní situaci vypravěč už mnohmluvně vysvětluje v první kapitole: „...*Nebohý Ivan! – O té chvíli, co mu domov napadl, bylo mu ouzko. U něho doma nebyla útěšná domácnost, nebylo tam ani pohodlí ani ticha, ni lásky, ni požehnání! Špíny však a vády i rvaček a proklínání na zbyt! Tatoť jest kletba sprostoty, jež si v blátě libuje, že v něm i zajde! Běda chudobě, již se špína chytá! {...} Mikuláš Bořák, Ivanův otčim, byl taková zanedbaná bídná duše! Manželka Mikulášova se povahou k Bořákovi dobře hodila. Vychovaná a vyrostlá v nesvornosti {...} Bořák byl jejím druhým*

³⁴ Česká literatura 19. století III/2, 1907, str. 437

³⁵ Česká literatura 19. století III/2, 1907, str. 438

manželem a první nebyl prý také jiný...“³⁶. Dále se dovídáme, že Ivan ztratil otce brzo v dětství a jeho otčím převzal otcovu dílnu. O něm a o jeho životě víme hlavně to, že „držel modré pondělky“ a v častém opilství týral svou rodinu. V druhé kapitole s názvem „Z pamětníku Ivanova“ se prostřednictvím deníkových zápisů znovu čtenář seznamuje s Ivanovým neutěšeným životem: „...Nepamatuji se taky, že by matka moje kdy s jakous známkou mateřské lásky byla ke mně přilnula. Matčina tvář jest dětskou oblohou, jakož srdce její jeho nebem. Komu se vždy jen kabonila, ten zajisté politování hoden!“³⁷

Do tohoto deníkového záznamu vsunuje autor další informace, které střídá se srdceryvnými popisy Ivanovy bezútešné situace od útlého dětství až do studentských let, kdy si přivydělával kondicemi, ale výdělek nakonec musel odevzdávat otčímovi. Tehdy došlo k setkání s rodinou jeho žáka a tak poznal souseda zedníka Josefa a jeho domácnost, která byla pravým opakem té, kde žil, a Josef opakem otčíma: „Stěny jako padlý sníh, na nábytku ni prachu ni špíny. Chování obou manželů k sobě bylo přívětivé, a značněji se jevila povaha jejich u vedení jejich jediného synáčka...“³⁸ Zde se také dozvídáme, proč Sabina pojmenoval román *Synové světla*: „...Josef se usmál a pravil: „Což neznáte svobodné zedníky, či jak lid jim říká, *Freimaury*? {...} Nyní mi napadlo, že jsem kdysi něco o tajné společnosti masonův zaslechl...“³⁹. Do snesitelnější situace se Ivan dostal až na studiích, kdy po odchodu z domova bydlel u svého přítele. Tehdy se jako soukromý učitel mohl starat sám o sebe a vydělané peníze konečně zůstaly k jeho potřebě. Autor nechává čtenáře při této informaci, pouze několik narážek a nevysvětlených dohadů jiných postav v nás připravuje na závěr románu, kdy po rozvláchném šetření se čtenář dozví, že Ivan byl

³⁶ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 24

³⁷ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 28

³⁸ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 37

³⁹ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 40

dítětem jiných rodičů, než u kterých vyrůstal a po otci byl šlechtického původu. Narodil se totiž z nerovného vztahu hraběcího syna a dcery hajného a hned po narození byl dán do rodiny chudého řemeslníka, aby se o nechtěném potomkovi nikdo nedozvěděl. Sabina toto tajemství odhaluje jen zvolna, mnohdy v pouhých náznacích.

Hned na začátku se Sabina proviňuje proti zásadám dobrodružné epiky, vnáší totiž do románu detektivní zápletku. Skutečný stav věci není čtenáři zcela zatajen, vševědoucí autor mu však zpočátku vnutí nepravdu a až v závěru ho překvapí, když původní nepravdivé tvrzení nahradí pravdou. Je těžko pochopitelné, že Ivan skutečnosti ohledně svého původu nevěděl od své pěstounky, již považoval za matku, i to, proč se nezeptal, aby se zbavil pochybností. Možná to tak bylo proto, že Ivan svou domnělou matku líčil jako primitivní ženu a obrazu života jeho domnělých rodičů využil autor k úvahám o hmotné a duševní bídě nejchudších vrstev a jejich příčinách. Snad pěstounka dostala za mlčení zapláceno, jen tak si lze vysvětlit, že zatajuje pravdu a předstírá před Ivanem i okolím, že jde o její vlastní dítě. Ivanovi však tím ubližovala. Nemožnost domoci se práva Ivana psychicky deptala snad ještě víc než soužití s primitivními pěstouny. Jeho nevědomost překvapuje o to víc, že o jeho původu se mluví i v hospodě a čtenář se z rozhovoru dovídá, že Ivanovým otcem je člen šlechtického rodu Bertýnů. Bertýnové reprezentují v románu mužský činorodý svět, do kterého zapadá i sice talentovaný, ale neduživý Ivan.

Svět žen, nebo spíš dam představují bohatá vdova Dolanská a její dvě půvabné dcery. Mladší z nich se po různých peripetiích stává ženou jednoho z Bertýnů. Starší z dcer, tanečnice, po rozvodu se švédským hrabětem neúspěšně se sestrou o mladého Bertýna soupeří. Ivanův skutečný otec, dřív surový prostopášník, si poranil a znetvořil obličej, když chtěl zabít svou nevěrnou ženu. Aktivně se nyní zúčastňuje činnosti pokrokového sdružení, jehož je členem a ke kterému se připojí i mladý Bertýn.

Sabina sleduje spletitý životní příběh Ivanův a s ním související neméně spletité osudy dalších postav. Už jen zapamatovat si množství jmen vyskytujících se v románu je pro čtenáře náročné. Velikášský záměr zobrazit bohatost a komplikovanost života jedné postavy, která se navíc pohybuje napříč vrstvami společnosti, Sabina nedotáhl a nepropracoval natolik, aby čtenář netápal. Navíc do děje vkládá filozofické, didaktické i agitační pasáže, které mají být jakýmsi výkřiky mučené, avšak geniální Ivanovy myslí. Spád spletitého děje je dále narušován rozsáhlými deníkovými zápisy, které ještě více zpomalují a zatemňují události, probíhající mnohdy téměř současně. Navíc se autor naprosto nečekaně vrací i do minulosti jednotlivých postav.

Postavy reprezentující proletariát a poloproletariát jsou negativní, jedinou výjimku tvoří zedník Josef Vltavský, jehož malého syna Vojtěcha Ivan vyučuje. Zedník Vltavský je dobrý řemeslník, navíc je sečtělý a přemýšlivý, jeho nadaný bratr Prokop se vypracoval na filozofa a společně s hlavou rodu Bertýnů pracuje na uskutečnění humanitních ideálů tajné společnosti, vybudované na myšlenkách svobodných zednářů i na humanitní aktivitě českých bratří. Prokop však propadl náboženskému zanícení natolik, že působí jako exaltovaný podivín. Je to typ zaníceného vlastence – blouznivce, který se však svému okolí jeví jako ubohý blázen. Pro jeho nepřátele nebylo proto těžké intrikami dosáhnout, aby byl umístěn v blázinci. Prokop ale uprchne a vrátí se do tajného spolku, aby aktivně pracoval pro blaho národa.

Sabina neušetří čtenáře pochybností a zvrátů ani v poslední kapitole románu, kdy Dobromil Bertýn Ivanovi sdělí: „*Proto pro všechno jsem se přece chránil pouštětí se příliš hluboko do filosofických labyrintů, aby se mi snad nevedlo jako ubohému Prokopovi. Ani byste neuvěřil, že se {...} konečně ovšem jen na krátký čas – se stal ohromným nevěřícím a skeptikem {...} Prokop dlouho nesetřval při takovémto vyznání, a pohříchu příliš hluboko utonul v proudu idealismu {...} Tahle skříň by nás mohla byla hlavy státí, odvece*

Dobromil, neboť zde se chovaly spisy o politické svobodě jednající {...} dorůstá vám jařejší pokolení v Cechách, nežli jaké vaše doba a přímo předešlá splodila, doložil jsem mu na to, a jest tomu skutečně takto.“⁴⁰

Prokop našel obdivovatele a nového stoupence právě v Ivanovi, svou mystickou filozofií však Ivana natolik rozruší, že se zhroutl a bojuje o život. Sabina o této zlomové události v životě hlavního hrdiny nemluví jasně, nijak ji nevysvětluje, až v závěru románu z řeči vypravěče lze pochopit, že Ivan krizi překonal a stal se představitelem „*jařejšího pokolení*“. Dozvíme se, že odchodem z domova Ivanovi teprve začal skutečný život, není však zcela jasné, u koho a kde pobývá.

Reflexivní složka vstupuje do románu kromě Ivanových úvah o smyslu života a lidské existence také formou kulturně politických úvah Alfa Bertýna, který přijel do Čech v roli pozorovatele politických poměrů a podmínek pro kulturní obrodu národa. V románu je mu věnován značný prostor, poznáváme ho jako tajemného cizince ubytovaného v hostinci. Alf má vlastnosti postavy z poutavého dobrodružného románu – je bohatý, tajuplný, má zájem o krásné ženy, je lvem salónů. Je kontrastem k neduživému Ivanovi. Rozřešením Alfovy situace a jeho osobního života román končí. Alf vstupuje do české národní pospolitosti v předvečer revolučních událostí, v březnu roku 1848. V závěru románu je pak zdůrazněna jeho aktivní role v přípravách na demonstraci. Zmíněná role v obrozeneckém hnutí není však nijak hlouběji objasněna.

Zajímavé a pravděpodobně i autentické jsou obrazy života pražské kultury a politiky těsně před březnovou revolucí roku 1848. Sabina rozlišil jednotlivé typy vůdců, a i když jim patří jeho sympatie, je k nim kritický. Odhaluje rozpornost mezi nadáním a jeho využitím, připisuje jim sklony k šarlatánství nebo neschopnost konstruktivně

---

⁴⁰ Sabina, K.: Synové světla; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 473

uplatnit svůj talent. Jejich polovičitost má být i kritikou malosti a omezenosti české společnosti, která není schopna poskytnout talentu podporu. S nadhledem emigranta, tedy člověka zvenčí bez zatížení domácí váhavostí a bez nereálného odhadu možností kulturní i politické obnovy, Alf Bertýn vidí v Ivanově osudu důkaz, jak společnost mrhá talenty. Ivan podle něho patří k těm nešťastným, kteří dosáhnou osobního i národního prospěchu až na sklonku života. Sabina Alfovými ústy vyslovuje své přesvědčení, že „...*novým řádem společenským by se nehodný takový poměr vyrovnati dal, Ano, osud Ivanův mně nových podal důkazů...*“⁴¹ Z autorovy zkušenosti čerpá Ivanovo putování s básní od redakce k redakci.

Vzor v Sabinově současnosti měly i další scény z různých prostředí. I když prostředí blázince, kde pobývá Prokop, se zdá nerealistické, přesvědčivě ukazuje neprodyšnou uzavřenost tohoto prostředí před světem, takovou jakou mohl Sabina zažít ve vězení, a snad je tedy pokusem propašovat do příběhu vlastní vězeňskou zkušenost. Skutečně působí i příběh studenta Ivana Dudka, který je věrným obrazem autorova života a poměrů, ve kterých vyrůstal, i jeho legendární historky o šlechtickém původu. Hořce auto-biografické zážitky jsou použity i v příbězích dalších postav, např. rozvráceného literáta Dušana, dohazovače Kozáka a jeho šéfa pana Kočky. Odrazy Sabinovy životní situace na konci padesátých let můžeme vidět i ve smutných ztroskotáních hlavních hrdinů, kteří jsou na konci svých sil vyčerpáni beznadějnými poměry. Sabinovi ale nešlo o auto-biografii, jeho životní zkušenosti mu byly jen materiálem k realistickému popisu společnosti, nešlo mu ani o to podat věrnou historii všední současnosti. Sabina nabízí pohled na sociální realitu z předem zvoleného zorného úhlu radikálního demokrata, protestujícího proti nespravedlivému společenskému uspořádání. Základní myšlenkou je

---

⁴¹Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 475

přesvědčení o nutnosti společenské změny spojené s problémem další existence českého národa, který v této souvislosti chtějí řešit Synové světla. Ty, kdo by se měli účastnit zápasu o českou národnost, Sabina ukazuje jako nejednotné, a to nejen pokud jde o vedení národního boje, ale i boje sociálního. Ukazuje pivní vlastenčení hospodské společnosti Soudků, českých živnostníků děsících se názorů mladé inteligence.

Sabina v románu *Na poušti* řeší otázku charakteru českého národa, avšak od jiných děl české literatury 19. století odlišně – z pohledu sociálně politického myslitele a reformátora. Analyzuje českou společnost, aby se tázal po charakteru českého národa. Není optimista, jeho pozorování jednotlivých skupin české společnosti jsou někdy až naturalisticky přesná a neutěšená. Neustále své hrdiny konfrontuje s radikálně demokratickými idejemi, se svobodomyšlným obdobím revoluční Evropy kolem roku 1848. Zápas idejí s pohodlím, spokojenou umírněností a omezeností pohledu ho přivedl od nadšení k deziluzi a rezignaci. Možná zde předjíhá syndrom malého národa bez velkých hrdinů a bez heroické literatury.

Praha v Sabinově románu připomíná rozpadající se hrad hrůzy, kde straší zavražděný pán – duch národa, který čeká na svého posledního potomka – mstitele. Od Sabinovy vede cesta k Praze jako dějiště Arbesových romanet, která svébytně pokračují v tradici románu s tajemstvím a která mají následovníky v románech odehrávajících se v Praze přelomu století. Tajemná vina se stává vinou na zhrzeném národě a obrazem zoufajícího národa je i šílená harfenice potulující se městem. Národně alegorizující význam mají také postavy levobočka, žebráka, sirotka, macechy. Národní je i symbolika některých jmen vlastenců, např. Prokop Vltavský.

Symbolický je tajemný pražský dům zvaný Na Poušti, kterým bloudí lunatik a zasvěcenec Prokop Vltavský, bývalý velmistr sekty obručnicků a hlava *Synů světla*.

Češství je zbarveno učením sekty synů světla, Asů, germánských bohů a božstev. Je založeno na víře ve znovuzrození a to dodává románu iniciační ráz. Světlo poznání rodu nebo otce je současně poznáním mystické minulosti národa.

Román se skládá z mnoha samostatných a vzájemně se proplétajících dějových linií a kříží se v něm několik románových typů – román gotický, román o tajných spolcích a zasvěcencích, román historický i román sociální. Tyto románové typy jsou aktualizovány v národním vlasteneckém duchu, a tak vzniklo něco jako vlastenecký román s tajemstvím.

Tento žánrový typ se v české literatuře rozvíjel od poloviny čtyřicátých let, kdy napsal Tyl svého *Posledního Čecha*. Ještě až do roku 1848 zpracovával téma vlasteneckých iluzí, k čemuž se forma dobrodružného románu-smyšlenky hodila. Rok 1848 je mezníkem a v následujícím desetiletí se tento typ románu v důsledku zhroucení víry v revoluční změnu mění v román národní deziluze. Avšak ještě v šedesátých letech píše iluzivní romány Karolína Světlá, ale jde již o výjimku.

Předloham k svým románovým postavám věnoval Sabina později vzpomínkovou črtu, vydanou spolu s jinými Miloslavem Hýskem roku 1937 pod názvem *Sabinovy vzpomínky*. Touto črtou byl podle Mojžíra Otruby (1965) inspirován Karel Čapek k románu *Život a dílo skladatele Foltýna*. V *Synech světla* použil Sabina ze své črty jen jednu epizodu na konci románu.

Většina postav vystupuje už v předchozích kapitolách, ale bez těsnější souvislosti s hlavními dějovými pásmi. Zejména se to týká klavíristy a učitele hudby Jezerníka, který se dostal z nouze svatbou s bohatou hlupačkou. Po svatbě začal žít na vysoké noze jako znalec a mecenáš umění a usmyslel si s pomocí talentovaných pomocníků napsat operu na libreto podle Shakespearova Krále Leara.

Podle črty byl k Jezerníkovi předlohou megaloman J. L. Horner, stejně jako on skromného hudebního nadání a s velkými cíli. Jezerník angažuje bohémského literáta Dušana a talentovaného hudebníka Hlasiče. Práce na opeře končí, když Jezerník promrhal jmění své ženy a upije se k smrti. Z Hornerova osudu přebral Sabina do románu *Na poušť*“ elementární jádro původního reálného příběhu. Jezerník zneužívá práci druhých, jeho přínosem je jen nápad s libretem. Samotné libreto napsal Dušan, s kterým se setkal v lese, kde chtěl Dušan spáchat sebevraždu. Hudbu skládal s Jezerníkem Hlasič, kterého Sabina popisuje jako povrchního člověka, který má hudební nápady jen pod vlivem alkoholu: „*Podolský přistoupil k Hlasičovi a šeptal mu: Proč jsi se častěji nezamiloval a častěji vínem nerozehřál, byl bys snad konečně přece nějaký kus zahrabaného talentu v sobě našel...*“ a dále v této souvislosti uvažuje Sabina obecně o tvůrčí síle alkoholu: „*...Síly alkoholu zasluhují ještě zvláštního zkoumání, neboť jejich působení na organizaci všech živočichů, a zvláště na mozek a čivy jsou věru divotvorná, Blb se stane někdy mudrcem, mudrc blbem, mlčenlivý se rozhovoří, hovořivý ulkne, veselý pláče, a smutný se rozveselí, někdy se patrně talenty jím povzbudí, o nichž bez něho ani památky by nebylo. Hasič, o něm ten a onen rozumný pozorovatel věděl, že je obmezeného ducha, byl toho dne až ku podivu vtipný...*“⁴².

V Sabinově koncepci poutavé prózy se sociální tematikou pokračoval Jakub Arbes a v první polovině 20. století se tomuto žánru věnoval zejména Karel Čapek, jenž se zamýšlel i nad malou přístupností české literatury širokým vrstvám čtenářů, vyhledávajících zábavnou a poutavou četbu. Tato linie pokračovala například románem Karla Čapka *Krakatit* nebo romány Vladislava Vančury *Konec starých časů* nebo *Tři řeky*.

---

⁴² Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str.342, 343

3. 3. Sabinova literární tvorba po návratu z vězení

3. 3. 1. Almanach *Máj*, 1858

Po porážce revoluce v roce 1848 byl český literární život pronásledován politicky i cenzurou, přesto právě v této době vyrostla talentovaná nová literární generace. Sympatiemi k Máchovi, buřičstvím, prožitkem rozporu mezi ideálem a skutečností demonstrovali v almanachu *Máj* svůj názor nadějní mladí literáti v roce 1858. Zažili jako dospívající revoluční rok 1848 a přijali jeho ideu, věřili v ideály všelidské svobody, rovnosti a ve všeobecný pokrok, byli přesvědčeni, že občanská společnost potřebuje iniciativu osobností. Neruda, Hálek a Barák byli nejaktivnější, kromě svých vrstevníků přizvali z různých důvodů k účasti i starší spisovatele – Erbena, jehož si cenili pro lidovost jeho tvorby, Němcovou, již obdivovali pro její úsilí o realismus, a Sabinu, jehož si vážili zejména pro buřičství a revolucionářskou minulost.

Almanach *Máj* vyvolal kritiku ze strany starší generace obhajující zúženou představu národní literatury. Z májovců zejména Neruda osvětlil, jak vidí mladá generace současný svět a postavení literatury v něm. Zhodnotil revoluční rok 1848 jako významný krok na cestě k evropské spolupráci a sounáležitosti, k podílení se na všeobecném pokroku, v úsilí o rozvoj občanské demokratické společnosti i sociální rovnost. Z toho plynuly i požadavky na literární tvorbu: lidovost a sdělnost, zájem o současnost, pravdivost v duchu realistických principů, umělecká svoboda, spojení světovosti s českostí, začlenění české literatury do evropského kontextu. Cíle tohoto programového vystoupení mladé generace „májovců“ se shodovaly s názory a celoživotním úsilím Karla Sabiny. Naplňovaly i jeho požadavky na literární praxi, jeho úsilí o rozvoj povídky a románu a subjektivnost i demokratizaci literatury.

3. 3. 1. 1. Příspěvek Karla Sabiny do almanachu Máj

Sabina se ve svém příspěvku pro *Máj* stylizoval do role pamětníka nejen geneze Máchovy tvorby, ale i novodobé české literatury: „*I stísněný prostor národního a literárního života našeho z nepříliš dávné minulosti mnohý obrázek, {...} jež by k objasnění a ocenění posvátných Čechům snah valně přispěl a směry snažitelů v pravdivější světlo stavěl {...} zajisté rád se pozastaví u vzpomínek na zasloužilé předchůdce, tím více, ana horlivost a zápal jejich k podobným snahám mocně nás povzbuzuje. {...} Jak jiné byly časy tenkrát! Kdo pouze strážlivější povahu našich dnů zná, ztěžka pochopí ten ideální básnický ruch, jenž před dvaceti a více lety skromnými a obmezenými kruhy našinců pohyboval.“⁴³ Také si nenechal ujít příležitost kritizovat průměrnost tvorby a bezmyšlenkovité přejímání cizích látek „*unavující pilnost snášejších sběratelů {...} všedních pomahačů, kteří pouze látky dovážejí...*“. Především se však věnuje Máchově osobnosti, zejména v kontextu evropské literatury „*...jako by nový vzduch v literaturu českou zavál, když Hynek Mácha se na poli jejím objevil...*“⁴⁴ a Máchovu tvorbu sleduje i v kontextu literatury české.*

I do tohoto přibližně patnáctistránkového textu, vzpomínkového dialogu mezi dvěma přáteli, Sabina vkládá různé reflexe, v tomto případě reaguje na proměny krajiny industrializací, staví do kontrastu minulou romantickou poklidnou krajinu s tou současnou „*Hle nížina teď podřimuje v zimní pohřížena sny {...} hřbitovní kolem ticho! Tu podivným hučením parní vůz se vyřítí, hustý kouř se za ním valí, jako vítězný prapor nového věku k oblakům se vznáší a krajinu daleko zahaluje. Jak hbitě zalétá ten obrovský výtvar našich dnů, jak velké změny...*“⁴⁵ Tyto proměny dává do souvislosti s činností člověka: „*Hleděli*

⁴³Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 183n

⁴⁴ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 185

⁴⁵ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 187

jsme do života právě jen hranolem ideálnosti; veškerý pokrok nám záležel právě ve vynálezech ducha pro ducha...“⁴⁶ Představitost, která byla středem zájmu romantiků, je nyní překonávána technickými vynálezy, realitou zasahující do všedního života. Technika podle Sabiny konkuruje lidskému duchu. Důležitější než imaginace se zdá pozorování všedního světa, všedních věcí, které jsou zdrojem mnoha překvapení. Tak i Sabina reaguje na novou dobovou střízlivou náladu. Prožitek zevšednění patřil ke společenské zkušenosti padesátých let, ale nebyl ani bez nadějí pro chudé, odstrkované, do té doby neplnoprávné subjekty, i pro celé národy.

Obecnými úvahami o literatuře a citacemi, kterými např. odhaluje Máchovu inspiraci přírodou, prokládá vyprávění o autentických zážitcích s Máchou: „*Hle, nížina teď podřimuje v zimní pohřížena sny, Vltava se jen vleče {...} stromy bubenečské rozpínají nahá ramena {...} nad Trojí v smutnorouchu se kryjí {...} za Prosíkem se bělá sníh {...} růžové nebes se klenulo, odleskem jeho Vltava zahořela {...} umění jest vítězstvím ducha nad přírodou {...} Hmota jest jen mrtvá látka, příroda jest živým útvarem jejím. Lid na hmotě lpí, chtěje si z ní utvořiti něco jiného.*“⁴⁷ Vysvětluje i Máchovy tvůrčí postupy: „*Někdy tři, čtyry slova jako uzavřená skříňka v sobě chovají celý poklad důsledných myšlenek. ,Ó, králi dobrou noc!‘ což nepochopuješ, co v tom leží, všeho že konec! Celý osud Václavův že se již vyplňovati počíná. Den jeho že zašel. S tím ,dobrou noc‘ jsem chtěl vyznačiti kus historie české, ukončení celé staré doby, kterážto na popraží nových přechodů stála.*“ A Sabina Máchova slova komentuje: „*Pochybujeme, že by kterému čtenáři Křivoklátu takový výklad napadl při Hynkových slovech ,Dobrou noc!‘...*“⁴⁸

---

⁴⁶ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 187

⁴⁷ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 187, 188

⁴⁸ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 188

Ukazuje mnohvrstevnatost Máchovy tvorby, upozorňuje na rozdíl mezi ní a tvorbou vlastní.

Ani vlivy cizí romantické literatury Sabina neopomíjí a jmenuje ty největší osobnosti, které na Máchu působily. Často je v odborné literatuře citovaná ta část jeho příspěvku, ve které naznačuje kudy by se ubíral další vývoj Máchovy tvorby, kdyby autor žil: „ *V obrazech ze života mého ještě se Byronův vplyv neoznačuje, ale jeví se v nich původní ráz Máchův a dráha, kterou by byl později zase nastoupil, kdyby mu byl osud dalšího žití dopřál. – Chovám v sobě valný sklad podobných obrázků. Až se z těch démonických žvlů vymluví, které mne nyní ovládají, vrátím se zpět k životu lidu. Posud se mi jen výstřednější strany jeho objevily, snad se i s obyčejnějšími spřátelím, až je poznám“* ⁴⁹. Předkládá představu obratu romantického individualisty k službě národu a široké čtenářské základně, k tomu, o co se snažil sám Sabina ve své beletrii.

Oceňuje i Máchův přínos k žánru historického románu a opět Máchu cituje: „*Historický román by měl nahraditi Čechům společnost, přátele, besedy, časopisy a všecko, čeho jiní národové nazbyt mají a čeho se nám nedostává. Vábiti by měl i příkladnou mluvou svou, aby se národ, jehož síla a sláva na minulosti spočívá, k oněm časům v duchu přiblížil a s nimi se úplně spřátelil.*“ ⁵⁰ Obhazuje přátele, velkého básníka, který by určitě dal svému národu, to co mu chtěl dávat i Sabina celý svůj život. Nabízí se otázka, jestli ten, kdo stále dává, není unaven marným čekáním na poděkování ať v jakékoli formě. Takovým poděkováním mohlo být pro Sabinu právě toto přizvání mladé generace ke spoluúčasti na almanachu Máj. Po návratu z vězení jejich zájem pro něho jistě

---

⁴⁹ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 191

⁵⁰ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 194

byl příjemnou satisfakcí i potvrzením jeho dosavadního životního směru. Pravděpodobně to bylo jedno z mála ocenění, kterého se mu v životě dostalo.

Sabina kromě vlasteneckého románu s tajemstvím *Na poušti* napsal i tolik odlišné *Oživené hroby* (1870), kde nejen že zcela pomíjí postupy románu smyšlenky, ale dokonce upouští od ústřední postavy a uceleného děje. Předmětem tohoto románu není děj, který je zredukovaný a zbanalizovaný, ale několikeré vyprávění a dokonce i román sám. Dějištěm románu, oním „oživeným hrobem“, je vězeňská cela jako místo vyprávění. Tak rozdílné pojetí dvou románů u jednoho autora však není zcela výjimečné, podobně si s dvěma svými díly počínal Gustav Pflégr-Moravský, který do protikladu postavil deziluzivní vlastenecký román s tajemstvím *Ztracený život* a sebereflexivní veršovaný román *Pan Vyšinský*.

3. 3. 3. 1. Román *Oživené hroby*

Oživené hroby, nejvýznamnější tvůrčí čin Karla Sabiny, odráží jeho zkušenost s vězněním. Již od nešťastného okamžiku odhalení Sabiny – konfidenta se objevuje otázka, zda autorovo lidské selhání ubírá hodnotu dílu, jež je schopno nečekaných nových aktualizací, navazování vždy nových a jiných kontaktů se čtenářem, a to i přes jeho odlišné, stále se proměňující kulturní a dějinné zkušenosti. Román obsahuje dvě hodnoty, autentické svědectví a nové pojetí románu. Literárněvědně představují *Oživené hroby* zřetelný zlom. Obraz ze života skupiny politických vězňů je podán věcně, bez starší romantizující stylizace a zařazuje se tak do historie formování českého realismu 19. století zejména věcností pohledu a smyslem pro detailní faktografii prostředí. Sabina se zde zbavil oblíbených manýr a zajímavě a civilně vytvořil obraz svých autentických zážitků. Sám zařadil své dílo do tehdy velmi oblíbeného žánru „obrázky“.

Romantiky oblíbený topos vězení zde v důsledku autorovy bezprostřední zkušenosti ztratil svou konvenčnost. Věcně, ale zajímavě je zachycena beznadějná atmosféra rakouského vězení na přelomu první a druhé poloviny 19. století. Vězení není místem osamocení jedince vůči okolnímu světu, ale prostorem meditace a otázek o smyslu lidské existence. Omezená svoboda tak překvapivě dovoluje překročit stanovené hranice a postoupit k hlubšímu poznání. Něco podobného se událo i v případě Havlíčkových satirických skladeb, v nichž šlo také, nikoliv náhodně, o zkušenosti roku 1848.

Sabina stavěl na vlastním zážitku, na vlastní zkušenosti z osmiletého věznění v letech 1849 až 1857 v olomouckých kasematech, proto se mu podařilo literární téma „vězení“, v té době značně konvenční podat věcně. Svě drastické životní zážitky líčí prostě, bez patosu. Díky své zkušenosti přehodnotil tradiční umělecké postupy romantického pojetí vězeňské látky. Ve středu děje nestojí osamělý hrdina, autorův dvojník v dialogu s nechápajícím světem. Postava Slava, označovaná za autorovu sebe-stylizaci, stojí v pozadí, zastíněna výraznějšími postavami dalších vězňů: Maďara Hona, Italů Fortiho, Astiho a Bianchiho i Vídeňáka Schauberka. Příznačný typ meditativní promluvy, vězňův monolog, je nahrazen rozmluvami celé skupiny.

Skutečnost *Oživených hrobů* není statickou skutečností rodící se české realistické prózy, je rozkolísaná, rozvlněná, doslova neuchopitelná. Hlavní zásluhu na tom má zvláštní charakter postav a zvláštní poměr autorského vypravěče k nim.

Prostor, prostorové omezení románového světa čtyřmi žalářími stěnami neobyčejně zdůrazňuje úlohu postav a jejich význam. Ani skutečnost ve smyslu „vnější svět“, který postavy obklopuje, se neprojevuje samostatně, nezávisle na vůli hrdinů. Vnější skutečnost lze v tomto případě pojmenovat nebo definovat jako vzpomínku, která se obaluje iluzemi, dedukcemi a toužebnými přáními vězňů, kteří jsou od vnějšího světa odříznuti. Skutečnost tady působí často jako významově otevřený prázdný podnět, který

jednotlivé postavy dodatečně naplňují určitými konkrétními významy, obvykle zcela různými. Například na profousovu zprávu, že velitel věznice „před minutou zemřel“, reagují vězni nejrůznějšími interpretacemi smyslu daného faktu, vlastně v celém románu jde o interpretace postojů, přání a tužeb vězňů: „Každý projevil jakés mínění, ale Forti házeje rukama nesouhlasil s nikým. „Já ale pravím, že jste všickni hloupě hádali. Vykonal se na něm politická pomsta. Tak soudím já a uvidíme, že mám pravdu.“ Námitky proti tomu ovšem nelze bylo činiti. Byloť možné i to, jako vše jiné.“⁵¹ Skutečnost takto znásilněná Fortim do jeho podoby vlastního „jedině pravdivého“ výkladu, je vzápětí vystavena zkoušce střetu s novými fakty, když profous oznamuje, že komandant spadl z lešení, když překročil podloženou část prkna. Takto věcně a věrohodně je upřesněna informace o komandantově smrti, Forti však tlaku vyčerpávajících faktů odolá a prezentuje výklad vlastní: „Neměl jsem pravdu?“ pošeptal Forti Astimu. „Nastrčili mu to prkno schválně tak, aby sletěl. Jan kdybych věděl, jací zedníci tam pracovali. Oč, že byli mezi nimi Italiané? A byť by jen jediný, byl bych přesvědčen.“⁵² Zajímavé jsou reakce ostatních, nebo spíš absence reakcí na sdělení – přejdou Fortiho úvahy mlčením.

Mezi první oznámení o komandantově smrti a její následné podrobné osvětlení jsou vloženy další události dne, předání dopisu od matky Bianchimu a pak jeho dlouho očekávané setkání na dálku se spoluvězněnou paní Lórou. Obdobně jako k interpretaci komandantovy smrti přistupuje Forti k soukromému dopisu pro Bianchiho, odmítá ho číst v rovině věcné soukromé informace: „Forti zase četl dopis, chvílemi se v hovor vmísil, konečně nad listem na okamžení zamysliv, strčil ho do kapsy jako člověk, jenž konečně našel, co dlouho hledal {...} Přátelé, „jal se nyní Forti mluvíti „ ten hoch nemá ani za mák

---

⁵¹ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 52

⁵² Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 52

důvtipu a je právě tak slepý jako ti tam na komandu. To psaní je vsutku samá alegorie a Rafaela není nikdo jiný nežli naše Mladá Itálie, Pietro je Piemont a Franceska Milán. To je nabíledni, ale on v tom hledá a nalézá jen hloupé věci {...} Měls pravdu. Slave, naše akce vystoupají znamenitě! {...} Ale nenašel jiných věřících... “⁵³ Ostatní se zdají být už unaveni vírou v revoluci, ve vysvobození ze žaláře, ve vítězství svých idejí. Jen trpně proto snášejí Fortiho nadšení a ani verbálně ho nepodporují, viditelně již nesdílejí jeho optimistickou víru a postupně se podobají svým chováním stále více praktickému Schauberkovi – v první řadě se zaobírají praktickými aspekty svého přežití ve vězení. Například dlouze a opakovaně debatují o tom, jaké možné změny by mohla přinést komandantova smrt: „No a myslíte, že přijde lepší?“ prohodil doktor {...} Nyní se obávám, že nám dají nějakého jiného barbara, jenž snad méně bude bručet, {...} Podobné řeči vedli až do večera. Po všecky tyto hodiny seděl Bianchi u okna a neúčastnil se v hovorů. Vyhlédal oknem; někdy vytáhl fotografii z poprsní kapsy, pozíral na ni, ano i k ústům svým ji přitiskl. Nevěřil zajisté, že je to pouhá alegorie.“⁵⁴ Mladý Bianchi touží po lásce a i mezi zdmi vězení řeší obtížné rozhodování, které ženě má dát přednost: vzdálené Rafaele nebo přítomné vdově Lóře? Jeho city opravdu nerespektují uzavřenost vězení, podléhá podobným pocitům jako jeho vrstevníci na svobodě. Ostatní uvažují prakticky, v intencích svých osobních zájmů „Došli pak zase k tomu, co který z nich očekával a doufal.“⁵⁵ Neznámý soudobý kritik viděl Oživené hroby jako vzrušující svědectví o politických trpitelích „v hrozných kasematech“, ale vyzdvihl rovněž jejich jiné svědectví – zprávu o síle a nezlomnosti lidského ducha: „Duch trpitelů z hrozných kasemat, jenž

---

⁵³ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 164

⁵⁴ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 164

⁵⁵ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 164

zaměstnává, vzdělává se a přetrvává co fénix všech věků záhubu a trýznění“⁵⁶, podle recenzenta Květů. Tento „duch trpitelů“ současně také produkuje z nárazů skutečnosti na svůj izolovaný mikrosvět skutečnost vlastní, verbální, odvozenou. Tento fakt je důležitou složkou románu, je jednoznačně obsažen zejména v zoufalé snaze Fortiho vnútit skutečnosti pevný tvar. Forti slepě nebo zoufale věří v revoluci, v její ideje, v muže revoluce, kteří zůstali na svobodě a kteří by měli vybojovat rozhodující bitvu i za uvězněné. Chvillemi evokuje tato slepá a bezpodmínečná víra náboženské fanatiky, kteří rovněž slepě věří a skutečnost zpracovávají tak, aby je v jejich víře utvrdila. Fortiho neochvějná víra může připomínat „jedinou pravdu“ socialismu i dnešní jedinou pravdu teroristických aktivistů. Ve stoprocentní přesvědčenosti a neoblomnosti spoluvězni s Fortim navenek souhlasí, i když je jasné, že vnitřně jsou jiného názoru.

Naprosto není přítomen čin. To je velmi důležitý moment ve výstavbě díla, o to víc, že všichni uvězněni jsou programově „muži činu“, kteří snili o tom, že změní běh světa a chtěli tak učinit. Čin, akce, pohyb zcela chybí a to, že jsou zastoupeny slovním projevem, ještě zřetelněji akcentuje jejich absenci. Všichni stále o nutnosti činu mluví, čin plánují. Čin je s nadějí očekáván, ale nikdy k němu nedojde, je nahrazen slovy. Italští revolucionáři žijí již od vstupu do kobky v naději na volnost, kterou sami vyvolali k životu svými optimistickými slovy, že budou do dvaceti dnů ze žaláře venku: „...*Za dvacet dní jsme všickni doma!*“ „*Jak je to možná? Vidí se naděje?*“ zvolali Slav a Hon najednou. „*Jakže naděje? Vy málomyslní, krátkozrací! Ne naděje, ale jistota. Pustí nás, a jestli nepustí, teda utečeme!*“ Slav a Hon se pousmáli, ale všickni Italiané ne to přísahali, že jináče býti nemůže.“⁵⁷

---

⁵⁶ Květů 5, 1870, č. 39, str.

⁵⁷ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 20

Forti navrhuje a plánuje udělat si sklípek: „*Jsem co starý zkušenec pro to, aby se zde někde vyzdvihla podlaha a vyhrabala zem. Tam vše pašované uschováme. Bude-li možná, prohrabeme se i sami touto cestou. Začněme hned. Čas je zlato.*“⁵⁸ Evokuje tak proslulého Dumasova vězně abbe Farina, díky němuž úspěšně unikl Edmund Dantes – hrabě Monte Christo a vykonal svou pomstu. Okolnosti jim vyjdou ironicky vstříc, tajný sklípek tu již existuje a oni jej naleznou. Čas plyne, ale nikdo z vězňů se nepokusí o útěk. Motiv útěku je však stále přítomen, stále je slovně ožívován: v Honově vyprávění podle nalezených zápisků, tedy jako „psaný“ a vlastně již „literární“ příběh, ne jako reálná cesta ke změně stávajícího postavení vězňů. Slova zápisků jsou nadána schopností manipulovat skutečností pro lidskou potřebu, ale naprosto zbavená schopnosti postihnout její „opravdovou“ podstatu, být se skutečností v souladu, román doslova zaplavují. Je příznačné, že jsou to z velké části právě „literární slova“, neboť jednotliví hrdinové ubíjejí čas plynoucí „*v sžírající monotónii*“⁵⁹ právě četbou literatury, zpočátku každý sám: „*Sklípku se pilně využívalo a vyťahovaly se knihy, jež každý četl pro sebe*“⁶⁰, ale později i společně – vyprávěním příběhů nápadně literárně stylizovaných, často dost ostře žánrově odlišných. Literatura se přitom nejednou stává předmětem přemýšlení, medituje se o ní: „*Co je román?*“ říká pragmatik Schauberk, „*Historie nějaké lásky s překážkami, Látky je lež a provedení také. Ve mně to všechno budí jen smích.*“⁶¹ Bianchi přisuzuje nejvyšší úlohu v literatuře alegorii, Forti mu přisvědčuje: *Asti zastával moderní, přímo z života vzatý a do života zasahující román, Hon se vyslovil pro etnografický a povahopisný, klada*

---

⁵⁸ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 12

⁵⁹ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 18

⁶⁰ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 27

⁶¹ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 27

americké romány nad evropské a Eötvösova Notáře nad všechny romány světa. Takž vedl každý svou, jenom Slav tiše naslouchal, jako by se poučiti chtěl...“⁶²

Je to základní paradox, kolem kterého je román vybudován. Sklípek, jenž se měl stát cestou k úniku z vězení, se proměnil v příruční knihovnu, muži, kteří snili o změně světa, byli donuceni žít ve světě tvořeném vlastními slovy – ve světě literatury. Až k absurditě dovádí Sabina metamorfózu muže činu, neústupného a nesmlouvavého bojovníka za svobodu a revoluci Fortiho v obraze, kdy se prodírá Foscolovými komentáři k Dantovi.

Dovršením je postava Schauberka, vídeňského lučebníka. Zdánlivě neškodný hlupák a prototyp přízemního, požívačného člověka, jako jediný není odsouzen za revoluční činnost, ale za pár opileckých poznámek. Očekávalo by se, že vedle revolucionářů bude Schauberkova nízkost demaskována. Skutečně zpočátku se Schauberkovy názory jevily velmi zvrácené a pošetilé, až budily všeobecný odpor. Avšak k jejich obhajování používal ostrou a důslednou dialektiku a uváděl překvapující citáty, které odhalily jeho rozsáhlé vědomosti. „*Když se ale přece poddati důvodům musil vážnějším, kýval hbitě hlavou a směje se říkával: „Věděl jsem to, ale chtěl jsem vědět, kterak vy to pojímáte.*“⁶³

Schauberk je ďábelský protihráč „politických“, svými výroky oscilujícími od idiotismu k bystrým komentářům a pádným argumentům pohotově a neomylně nastavuje zrcadlo výrokům obětí revoluce. V jednom okamžiku zdánlivě nesmyslně blábolí a odhaluje směr úvahy v promluvách hrdinných revolucionářů, ale za chvíli provede dokonalou analýzu jejich tvrzení a odhalí jejich skrytou myšlenkovou jalovost. Například se vysměje

---

⁶² Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 34

⁶³ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 34

Bianchiho bajce o Svobodě, která sestoupila se svou sestrou Osvětou na zem a upozorní, že podobné alegorie vznikaly už ve středověku a že Ital k tomuto modelu přidává jen svou fanatickou víru a nic nového. A po chvíli, při přípravě svých knedlíků, zaútočí na nejslabší místo bajky: „*Ty dvě bohyně hrají v té věci jen trpnou úlohu, chodí sem a tam, lamentují, když se vede zle, a mají radost, když je dobře. Nejsou o mnoho více v naznačeném románu, nežli býval druhdy chór v antické tragédii. Hlavní věc bude to, čeho se dožijí, co vidí a slyší, a to se nedá odbýti nijakými frázemi...*“⁶⁴. Svými provokacemi Schauberk odhaluje jak sebe, ale hlavně odkrývá „heroismus“ svých spoluvězňů a vrací je do reality.

I autor zachází se svými postavami podobně jako Schauberk. Klade jim neustále nástrahy, nemilosrdně je přesvědčuje, že jejich víra, sny a naděje nemají perspektivu, jsou falešné. Když hned v úvodu románu Slav sní o brzkém pádu tyranie, autorský vypravěč jeho řeč uvádí na pravou míru: „*Nedivte se osamotnělci. Má svou logiku, a ta je jiná nežli logika skutečnosti {...} Vězeň vidí jen hlavní obrysy, vyplní si mezery domyslem, fantazií neb citem svým, a tudíž jeho bludy tím větší, čím důsledněji promyšlené.*“⁶⁵ Na jiném místě zmíněnou úlohu plní sám průběh příběhu – víra v blízké vysvobození je zcela zapomenuta, když sklípek, který má být počátečním krokem na cestě na svobodu, se změní ve skladiště knih. Autorský vypravěč si s postavami pohrává, střídá zprávy vyvolávající naděje na svobodu s těmi, které jakoukoli naději zcela zabíjejí. Když se jim zdá, že mají svobodu takřka na dosah, jak se alespoň zdá, nabídne jim velitel pevnosti přestěhování do touženého jižního křídla jako odměnu za dobré chování. Román končí slovy: „*Jaká to ironie osudu!*“⁶⁶

---

⁶⁴ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 164

⁶⁵ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 5

⁶⁶ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 102

Ironie vyrůstá z hořkého pocitu nesouběžnosti idejí a skutečnosti. Romantický rozpor reality a iluze byl příčinou porážky revoluce v roce 1848, která sama měla být ve snech mladých vyřešením tohoto rozporu, ale touto porážkou byl rozpor ještě více vyhrocen. Groteskní, ironický osud je znovu a znovu zpřítomňován na mnoha místech *Oživených hrobů*. Schaberk je uvězněn za nic, obdobně nevinně ve vězení skončí i Jan a Josef z tragikomického příběhu Slavova. Asti je zklamán v důvěře ve svou ženu Beatu, v příběhu Honově se vězeň pokouší o útěk, ale velitel, který o tom ví, mu podstrčí naříznuté lano a vězeň skončí na dně propasti. Konfrontace ideálu a skutečnosti je pak v obecné poloze přítomna v příběhu Fortiho z napoleonského tažení proti Španělsku, kde krásná dívka má tvář znetvořenou neštovicemi a čarovná hudba je vysvětlena nakonec zcela prozaicky.

Poskvrněn je zejména ideál svobody a ideál revoluce. Forti připouští, že revoluční tažení proti Španělsku byla: „*Vojna, jedna z nejošklivějších na světě*“⁶⁷. Slav ve své úvodní samomluvě říká: „*Buřičství jest poraženo navěky.*“ Schaberk vzpomíná na svou účast v revoluci: „*Měl jsem doma starou rezovitou pušku a též takovou husarskou šavli, níž jsem doma štípal drobné dříví na podpalování. Ani už nevím, kterak jsem k té zbrani přišel, Náležel jsem také k akademické legii...*“⁶⁸ Nejde jen o karikaturu biedermaierovského občana ve chvíli revolučních událostí, ale Sabina se snaží o postižení tragické pravdy o nutném neúspěchu revoluce, ve které „*Videňané svolávali i německé národy rakouské ve jménu velkého Německa pod německou trikolorou*“⁶⁹. Celé *Oživené hroby* jsou prostoupeny a poznamenány skepsí, nejen samolibý Schaberkův cynismus: „*Všecka sociální a socialistická utópia jsou jen jedna velká hloupost {...} Fourier byl blázen, Cabet blb,*

⁶⁷ Sabina, K.: *Oživené hroby*; Praha, Zář 1908, str. 62

⁶⁸ Sabina, K.: *Oživené hroby*; Praha, Zář 1908, str. 26

⁶⁹ Sabina, K.: *Oživené hroby*; Praha, Zář 1908, str. 40

Saint-Simon pouhý jezovita a Baubeuf, angličtí shartisté, to' samí trulanti...“⁷⁰. Skepsí je poznamenána i Slavova samomluva v první kapitole i Slavovo mlčení, které je reakcí na slovní fontány jeho společníků.

Skepsa z porážky revoluce a smutek nad zhroucením hodnotového řádu, který se opíral o víru v revoluci – to nebyla jen literární záležitost. Cítíme z ní hluboké lidské zklamání a skepsi, jejichž důsledkem mohlo být i Sabinovo mravní selhání. Jeho první konfidentská zpráva z roku 1859, v níž se svěruje s dlouhými úvahami o tehdejších politických koncepcích, o strastech vězení, které zcela změnilo jeho názory a pořadí hodnot přimělo ho zaměřit pozornost na skutečnost. Je o jeho rozchodu s někdejšími spolebojovníky, o skeptické nedůvěře: *„Dospívaje v nejsmutnějších rodinných poměrech a tísněn neustále starostmi o živobytí oddával jsem se neplodnému idealismu, jehož důsledky mě později vedly k republikánsko-socialistickým názorům, o jejichž uplatnění v Čechách jsem usiloval roku 1849. Strasti osmiletého vězení, časté přemýšlení a politická studia změnilo od základu mé názory a naučily mne zaměřit pozornost ke skutečnosti {...} Přicházeli ke mně dřívější přívrženci a shledal jsem, že ve svých teoriích neudělali žádný pokrok a holdují instinktivně několika ideám, které ani nepromyslili ani nepochopili. Vnitřně jsem se již dávno odloučil ode všech stranických směrů {...} Již před léty se mi staly lhostejnými a dokonce protivnými snahy demokratické strany tím, že si osobuje právo požadovat, aby se člověk obětoval pro nejasnou, skutečnosti odporující ideu, která u nás ani neodpovídá přesvědčení lidu.“*⁷¹. To jsou slova, kterými Sabina nabízí své služby rakouské policii. Jako by se bývalý revolucionář, jenž v románu *Oživené hroby* vylíčil

---

⁷⁰ Sabina, K.: *Oživené hroby*; Praha, Zář 1908, str. 26

⁷¹ Překlad dopisu podle J. Purše *K případu Karla Sabiny*, Praha 1959, str. 27

strádání v rakouských kasematech, zřikal veškeré minulosti, všeho, v co věřil a co vtělil do svého díla.

Přibližně tatáž slova použil Schauberk v rozhovoru s horlícím Fortim: „*Podívejte se na sebe a na své přátele, podívejte se na tisíce uvězněných, vypovězených, ano i oběšených, nikoliv pro zločin, nýbrž pro nejkrásnější idey, jež kdy v člověčenstvu se zrodily...*“⁷². Také Slavovy úvahy o smyslu života jsou podobné: „*Mám ještě jakého úkolu na zemi, či nemám? Stojí těch několik myšlének, jež jsem do života zaseti mínil, za to, abych děle nesl břímě nepatrné své jsoucnosti?*“⁷³. Může jít o skutečné autorovy pochybnosti o smyslu jeho konání. Oživené hroby působí jako literární rozloučení s revoluční minulostí, se kterou se v reálu Sabina rozloučil už dříve uvedeným konfidentským listem.

Přes tuto podobnost se konfidentský list a román liší. Dopis je zcela jednoznačný a Sabinův mravní relativismus byl ve svém důsledku lidským selháním a oproti literárnímu relativismu byl otevřením cesty k pochopení revoluce 1848 a její porážky. Stejně nekompromisně a nemilosrdně v románu i v dopise odhalil prázdný patos revolučních ideálů i jeho falešnost a také velikost i grotesknost revoluce, touhu po činu, která nebyla naplněna: „*Co močály v Cayennu nevyhubí, co šibenice aradské a vídeňské nevyrovňaly, to uklizeno v klenutích nepřístupných a neprolomitelných. Těla tam uhnijí a myšlenky zchřadnou. Mrtví nevstanou i více a zmrtnělé duše se nezotaví. A zástupy jásajících zvolaly amen! Veslař a veslařící se kloní vpravo a vlevo a zevlujícím na břehu blahoskvostně slibují, že nastane teď tisíciletá říše zbožnosti, pokory a blaha. Přinesou ji popsaným papírem a šatlavy neposlušnými. Kalendáři přibude svatých a Bach bude mezi nimi*

---

⁷² Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 33

⁷³ Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908, str. 4

červeně vytištěn.“⁷⁴ Tak odhalil tragiku prázdny touhy po činu, která vyvanula ve slovech, tragiku slov, která začala žít vlastním, na skutečnosti nezávislým životem.

Životnost tohoto románu nespočívá ani tolik v autenticitě vyobrazení života v „hrobech“ rakouských žalářů nebo ve vystižení a konfrontaci různých politických proudů zúčastněných v revoluci roku 1848, je též v poselství o vítězném lidském duchu, který má sílu překračovat hranice uzavřeného prostoru a pohybovat se volně ve svobodném světě, který si sám tvoří. Toto poselství však dnešní čtenář hledá jen obtížně – chybí mu bezprostřední zkušenost a znalost reality.

Oživené hroby v linii českého románu předběhly dobu svého vzniku a přiblížily se modernímu románu, který usiluje o mnohost pohledů na skutečnost a různorodost a nejednoznačnost jejího výkladu.

---

⁷⁴ Sabina, K.: *Oživené hroby*; Praha, Zář 1908, str. 4

3. 4. Cesta k libretu *Prodané nevěstě*

3. 4. 1. Kajetánské divadlo

Karel Sabina se zapsal do dějin českého divadla jako autor libreta národního pokladu *Prodané nevěsty*, ale to nebyl jediný jeho počín v tomto oboru činnosti. Již v letech 1833 až 1834 byl u toho, když založil Tyl ochotnické divadlo spolu se svými přáteli Amerlingem a Dittrichem a se skupinou literátů z okruhu Květů Filípkem, Hajnišem, Máchou, Rubšem, Tupým, kam patřil i Sabina. Měla to být divadelní scéna české mladé generace. V teatinském klášteře, tzv. Kajetánském domě na Zámeckých schodech čp. 192/III, vybudovali nezávislou generační scénu, která fungovala téměř čtyři roky. Spolek v Kajetánském domě se rozpadl na konci roku 1837, ale Sabina byl již roku 1836 osobou politicky podezřelou a pod dohledem policie, a v listopadu 1836 zvažoval odchod do Polska, Mácha v téže době zemřel, Tupý odešel do kláštera a skupina se rozpadla.

Přínosem Kajetánského divadla byl zejména nový způsob programového řízení divadelních záležitostí, ale i celkové uspořádání divadla po stránce ideové. Výsledky tohoto ochotnického spolku nebyly vždy vynikající, ale přesvědčily, že dobře řízené divadlo, sjednocené společným záměrem, může sehrát společenskou a kulturní úlohu.

Pokud šlo o operní libreta, v 19. století existovala u nás řada rutinovaných libretistů, kteří uspokojovali běžné nároky na operní provoz, avšak někteří skladatelé si dokázali napsat kvalitní libreta sami. Většinou vycházeli z literárních děl nebo vytvářeli originální textové kompozice. Za prvního novodobého českého libretistu lze považovat Josefa Krasoslava Chmelenského, který napsal pro Františka Škroupa libreto k opeře *Dráteník* (1826). V rozvoji české národní opery sehrála významnou roli Sabinova libreta k operám Bedřicha Smetany *Braniboři v Čechách* (1866) a *Prodaná nevěsta* (1866)

a k opeře Viléma Blodka *V studni* (1867). Po celé 19. století byla pro libreta vážných oper zpracovávána tragická a heroická témata z národní minulosti a pro opery komické humorně zabarvené náměty z vesnického a maloměstského života s typicky českými postavami. Opera sdílela preference soudobé české činohry, ale na rozdíl od ní se v opeře neprosadil typ konverzačního dramatu ze života „vyšší“ společnosti.

3. 4. 2. Libreto Prodaná nevěsta

Prodaná nevěsta je komická opera o 3 aktech; premiéra první verze s mluvenými recitativy a o dvou dějstvích se konala 30. 5. 1866 v pražském Prozatímním divadle, premiéra definitivní verze se konala 25. 9. 1870 také v Prozatímním divadle. Sabinovo libreto vznikalo kolem roku 1863, avšak základní myšlenkový půdorys vznikl už kolem roku 1858, odkdy je známa próza *Věčný ženich*. Příběh vycházel sešitově, jeho předmluva je datována 10. března 1858; knižně vyšel až v roce 1863 a vypráví o pantátovi Stoklasovi, který má dva syny, Macka a Racka. Pantátova manželka se jmenuje Háta. Macek je hloupý a Racek je chytrý a také zde jde o peníze: „*Peníze k penězům! Kdo jich nemá, nechť se stará...Nehleďte na moudrost, ale staňte se chytrý a překonáte světy! I já jsem býval nepraktickým pošetilcem, ale teď, co jsem se na reální půdu postavil, vysměju se celé Evropě...věř jen v peníze, važ si jen toho, kdo jich má – a kdo jich nemá, tím opovrhuj!*“ Stejně tak v *Prodané nevěstě* se vyskytují dva synové, z nichž jeden z nich jeden je hlupák, a matka Háta. V opeře i v próze vystupuje dohazovač, v opeře jménem Kecal, v próze Barnabáš Čamrda. V závěru prózy se objeví i Mařenka, patří sem i malíř Kudrna vystupující v přestrojení za Indiána a Martin vzpomínající na člověka, který se nechával dennodenně zašívát do medvědí kůže a on, Martin, ho vodil na řetěze po vsi. „*Ten vám bručel jako živý medvěd a všechno tak dělal, že jsem se někdy až sám bával. Privil mi, že se učil dva měsíce medvědem u toho, od něhož kůži koupil...vydělával hezké peníze.*“

V *Prodané nevěstě* se všechno točí kolem 300 zlatých odstupného za Mařenku a v románě jde také o peníze.

Libreto *Prodané nevěsty* Sabina napsal bezprostředně po podepsání dohody s policií. Je to zřejmé odreagování, jeho eticko-psychické východisko z vnitřního mravního sporu, jeho vlastní přístup k vlastnímu konfidentství, rozřešení za jeho osudný krok, který udělal, aby mohl žít, psát, politicky i novinářsky pracovat. Ona Jeníkova lest je i jeho obhajobou. Pokud by to tak skutečně bylo, pak text je zrcadlo značně upřímné a nemilosrdné. Popisuje vlastní vnitřní svár, když Jeník zpívá: „*Jakž možná věřit, že bych prodal svoji Mařenku, andílka svého...*“.⁷⁵ Co prodal Sabina za možnost psát a žít po svém? V této otázce asi nebude nikdy zcela jasno. V libretu se se svým konfidentstvím vyrovnává. Chytrý Jeník dostane Mařenku a ještě něco zlatých. Z toho žádný Čech nedělá velký problém. V *Prodané nevěstě* se v důsledku lstí vydělá, potrestány jsou hloupost a pýcha. Zajímavé je, že na Jeníkovu lest reagují ženské postavy negativně, ale Mařenku Jeník přesvědčí: „*Mařenka: , Tak ošemetný muž jsi ty, nechci o tobě vědět, Ni do falešných tváří tvých co živa více hledět!*’*Jeník: ,Tak tvrdošijná dívko jsi, že nechceš pravdu zvědět!*’*Mařenka: ,Tak ošemetný muž jsi ty, nechci o tobě vědět.*’*Jeník: ,Což mohl bych do tváří tvých tak směle přímo hledět?*“.⁷⁶

Ve třetím jednání v devátém výstupu namítá Háta, nevlastní Jeníkova matka, když vyjde najevo, jak Jeník přelstil dohazovače Kecalá: „*To neplatí, to podvod jest!*’*Jeník odpovídá: ,Ne podvod, pouhá jenom lest!*“.⁷⁶ Sabina staví proti sobě dva rozdílné pohledy na tutéž situaci. Kdo má pravdu? V *Prodané nevěstě* má pravdu vítěz, ten nejchytřejší, Jeník. Možná se Sabina projektoval do Jeníkovy postavy, také všechny přelstil, aby dosáhl

---

⁷⁵ Sabina, K.: *Prodaná nevěsta*; Praha, Ředitelství král.zemsk. českého divadla 1866, str. 20

⁷⁶ Sabina, K.: *Prodaná nevěsta*; Praha, Ředitelství král.zemsk. českého divadla 1866, str.31

svého – možnosti publikovat. Existují názory, že *Prodaná nevěsta* může být Sabinovou obhajobou, aby i pozdější generace poznaly pravdu o jeho lsti. Čestný a poctivý Jeník je donucen okolnostmi nastrojít lest Kecalovi, který ji neprohlédne, a marně si pak naříká: „Aj, prohnaný to člověk jest. Již poražen jsem všady. O reputaci mou a čest mne připravila jeho lest, nevím si věru rady!“⁷⁷. A sbor Jeníkovu chytrost a úspěšnost jeho kroku potvrzuje: „Dobrá věc se podařila...“⁷⁷. Pokud by tato romantická hypotéza byla pravdivá, pak by *Prodaná nevěsta* vedle svých uznávaných kvalit získala rozměr další, zvláštní – byla by kryptogramem - klíčem k dávnému tajemství člověka, který nezradil. Oproti tomu Max Brod poukazuje na to, že Sabina napsal libreto nejslavnější české opery bezprostředně po uzavření konfidentské dohody. Jak už bylo řečeno na jiném místě, může to být odreagování, Sabinův svébytný přístup k řešení vlastního konfidentství. Text *Prodané nevěsty* je tak nemilosrdným zrcadlem vlastního selhání a vnitřního sporu. Ale je možné věřit, že by Jeník, zapomenutý a odložený dědic rodu, opravdu prodal svou Mařenku hloupému a koktavému Vaškovi?

3. 4. 3. Libreto Braniboři v Čechách

Výsledkem první spolupráce Sabiny s Bedřichem Smetanou bylo libreto k opeře *Braniboři v Čechách*. Bylo napsáno roku 1862, opera měla premiéru 5. 1. 1886 v pražském Prozatímním divadle. Po svém návratu ze Švédska v roce 1862 Smetana hledal libretistu pro svou první operu. Nejprve se obrátil na Josefa Jiřího Kolára, pak se seznámil s mladšími spisovateli Nerudou, Hálkem a také se Sabinou, který mu libreto k jeho opeře dodal velmi rychle. Shodli se i na námětu, který měl být z národní historie. Pro Smetanu to bylo velmi důležité, protože jeho první opera měla být i programem jeho pojetí nového

---

⁷⁷ Sabina, K.: *Prodaná nevěsta*; Praha, Ředitelství král.zemsk. českého divadla 1866, str.48

národního umění, opera musela být národní ve všech směrech, tedy i syžetem. Podle tehdejších názorů mu látku na vážnou operu mohly poskytnout jen české dějiny. Požadavky na vážnou operu byly, aby látka byla historická a také tragická ve smyslu národního tragického konfliktu. Autoři tedy zvolili období ohrožení existence národa, po smrti Přemysla Otakara II., dobu z romantického hlediska pro národ osudovou v důsledku braniborského ničení viděnou jako vrcholně brutální a nelidskou. Důležitým pramenem byl *Dějepis města Prahy* Václava Vladivoje Tomka (I.díl, 1855), odtud převzal Sabina postavu Olbrama Olbramoviče, rychtáře, který stál v čele měšťanského odboje proti Ottovi Braniborskému, a jeho tří dcer, kterým dal jména domněle historická: Ludiše, Vlčenka a Děčana. Ale i další postavy, jejichž existence je historicky doložena, mají smyšlená jména a i jejich národnost je změněna z německé na českou. Postavy přívrženců Otty Braniborského si vypůjčil z pozdější doby. Původní verze libreta se nezachovala, ale je známo, že prodělalo změny, např. původní dvě dějství byla změněna na tři.

Libreto bylo zpracováno v duchu doby jako oslava vlasti a českého jazyka. Také je zde patrné sociální cítění ve způsobu, jakým Sabina zahrnuje do národa všechny vrstvy společnosti.

Karel Sabina byl ve své době úspěšný libretista. Kromě *Prodané nevěsty* a *Braniborů v Čechách* ještě napsal libreto k Blodkově opeře *V studni* (1867) a k opeře Karla Bendla *Starý ženich* (1883). Napsal i řadu her, z nich se dlouho na jevišti udržela vtipná veselohra ze studentského prostředí *Inzerát* (1866). Bylo by zajímavé se jimi podrobně zabývat, avšak v této své práci jsem se rozhodla věnovat i jiným směrům jeho tvorby.

4. Literární kritika a publicistika K. Sabiny

V literární a divadelní kritice Karel Sabina navazoval na Jungmanna, který ho učil na gymnáziu, a to požadavkem, aby literární historie byla ukazatelem vzestupu nebo úpadku národního života a zdrojem poučení pro národ. Ve svých statích poukazoval na obrozenecký literární dějepis, na potřebu, aby spolu se starými českými spisy byl zachraňován český jazyk a s ním existence národa. Žádal, aby povaha a vývoj literatury byly vysvětlovány na pozadí místních a časových podmínek. Jeho kritika byla v české společnosti spíše výjimkou, hlasem jednotlivce. Až v 80. letech 19. století se kritika stala programem celého literárního hnutí, soustavnější kritika historické beletrie pak součástí programu moderny. Do určité míry souzněly názory této generace s názory Karla Sabiny, které se v některých bodech překrývaly s kritikou realistickou.

Sabinova literární kritická tvorba je poznamenána jeho politickou orientací i jeho postavením mezi českou a německou kulturou, dobrou orientací v evropských kulturách, kritickým citem pro nové umělecké tendence a jejich šanci prosadit se v souladu s aktuálními dobovými potřebami. Roku 1835 napsal Sabina svou první česky psanou kritiku a byl prvním, kdo přesně charakterizoval dobovou podmíněnost romantické poezie a kdo uvedl její citovost a subjektivnost do souvislosti s novověkým procesem radikálních zvrátů ve společnosti. Jako kritický mluvčí romantické literatury je Sabina nejvýznamnější postavou.

*„Požadavek na veškerou literární činnost chápal Sabina jako službu pokroku a jeho vznešeným ideám a to literaturou, uměním se postavit neohroženě proti silám zotročujícím člověka, proti odumírajícímu řádu minulosti.“*⁷⁸. Tento požadavek avšak nabýval nový obsah podle měnící se historické a společenské situace a tak sledoval

---

⁷⁸Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 292

vývojové fáze české společnosti. Sabinova cesta za pokrokem v literatuře se odehrává ve vlastních vývojových etapách, které odhalují i cesty politického radikalismu. Jeho všeobecně vyjádřený požadavek v souvislosti s historickou situací nabýval nových obsahů i charakteru. Jan Thon výbor Sabinových kritických projevů rozdělil na části, každá z nich představuje jednu vývojovou fázi české literatury 19. století. Felix Vodička v doslovu Thonova vydání *Karel Sabina: O Literatuře* je nazval „vývojové fáze pokrokovosti“. Ve své tvorbě byl Sabina často nepochopen, charakter jeho obraznosti byl těžko přístupný širší čtenářské obci, kterou se pokoušel oslovit a pro kterou svá díla psal. K nepochopení nebo obtížnému konzumování přispěla širší jeho myšlenkového a zájmového záběru a to, že se nevěnuje jen jednomu problému nebo jedné linii příběhu či životního osudu jedné postavy. Snažil se postihnout životy jednotlivců v jejich odlišnosti a jedinečnosti a současně zobrazit společnost v její pestrosti a mnohotvárnosti a zároveň svými díly čtenáře vychovávat. Avšak ani to není vyčerpávající výčet jeho snah a záměrů.

Charakter kritik do roku 1848, z doby metternichovské vlády, je revolučně romantický: „*V dobovém romantickém pojetí se podněcovateli tohoto revolučního ruchu, opřené většinou o tajná sdružení, stávají vynikající jedinci, schopní překonávat silou své fantazie své prostředí a stát se takto bojovníky za vyšší ideje svého věku.*“⁷⁹ Sabina chápe proces společenského vývoje idealisticky jako proces vývoje absolutních idejí, avšak tento proces je výsledkem lidské činnosti. Zde má podle něho výlučné postavení geniální básník, který je schopen překročit svou obrazotvorností omezující hranice dané společností a politickým řádem. Hodnota Sabiny je v tom, že se dokázal postavit do první řady a dokonce i předběhnout své současníky a být krok před nimi. Byl určitým předvojem nových směrů v literatuře, ale i politických směrů ve společnosti. Ctil nejen spisovatele, ale

---

⁷⁹ Vodička, F.: *Počátky krásné prózy novočeské*; Praha, H+H 1994, str. 293)

i všechny, kteří se dovedli povznést nad prostřednost, kteří se nebáli nově vidět i myslet. Chápal společenskou hodnotu literatury i její působení na život. Literární produkci předchozí generace považoval za „zábavu několika učenců“ a byl toho názoru, že nastal čas, aby literatura vstoupila do skutečného života a „zosobnila duševní snahu národního vyvinování a pokroku našeho“⁸⁰. Sabina si cení na literární tvorbě její schopnost vytvářet všem srozumitelnou národní pospolitost i ukazovat směr národnímu umění, tedy směřovat k vyšším cílům. V kritice *Básně Vojtěcha Nejedlého* (1833) shrnuje situaci české literatury: „...myšlenka vlastenci potěšitelná, že literatura naše po dlouhém, dvoustoletém spaní, přičiněním oslavených jednotlivců opět procitnuvši, oučele svého – totiž působiti na národ – všemožně dosáhnouti se snaží {...} aby osvěta národu, {...} září svou objasnila chýši osamotnělého rolníka, jakož i skvostné síně výše postaveného boháče...“⁸¹ O básnictví říká „Našemu věku dokonalost formy zadost neučiní; my v poezii uspokojení citu hledáme, kterýžto zbouřen, ba často zničen vědomím nedostatku upevněných zásad bytnosti člověčí, kouzelně napomáhá k dosažení žádaných ideálů {...} to ona jedna poezie jest, ona jedna božská mocnost, ježto člověka zajímá a povzbuzuje k činům velikým a vhodným přirozených jeho vloh. Básníkům ale přede všemi to nevšední právo povzbuzování národu svého...“⁸² Ukazuje nedostatky klasicistní tvorby, která již nedostačuje požadavkům života. V kritice sbírky *Deklamovánky a písně od Fr. J. Rubeše* vyslovil, jaké vlastnosti a schopnosti by měl mít: „každý básník neobyčejně nadaný {...} oblibu jeho u národa a působení jeho na krajany své; cizotou nezkalený pramen obrazotvornosti a opravdivost citu“. Dále mluví o postavení básníků ve společnosti: „U všech skoro národů

---

⁸⁰ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 9

⁸¹ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 9

⁸² Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 9

vzdělanějších nalezalo se geniálních básníků a posud se jich nalezá, kteří buď v čele věku svého stojíce, buď jej docela předčíce, právě od svých krajanů nepochopeni zůstávali, malého mezi nimi soucitu nalezali a v dědině vlastní ohlasu nepatrného vzbudili.“ Tak popisuje úděl svého přítele Máchy i dalších velkých osobností romantismu, kteří „*cilící po výšinách všednímu lidu nepřístupných {...} z kořenů života národního nepocházejí, v národu se neujmou. {...} mnozí se jim obdivují, málokdo však jim rozumí*“. Sabina však neodsuzuje ani „básníky z oboru národního“, kteří „*v lůně života společenského vychován, s otevřeným srdcem, s jasnou myslí, s pochopitelným citem a tváří přívětivou k obecenstvu se přiblíží. {...} Větší díl obecenstva podobá se dítěti – potěší se jimi. {...} národní spisovatelé, zvláště básníci, mohou i mají státi se jeho vychovateli.*“⁸³ Sabina připouští oba protichůdné typy básníků, oba mají své místo ve společnosti. Romantiky obdivuje, avšak ti, kteří mají „dar“ vychovávat národ, jsou stejně, ne-li více důležití. Rozhodující je schopnost poezie povznést člověka „*z pout ovšednělosti*“ k „*jasným branám svobody a lásky*“, jejich schopnost vidět „*svět ideální*“⁸⁴ podněcuje lidský pokrok.

Sabina byl jako jediný schopen vyložit teoretické základy romantismu, a to nejen ve svých kritikách, ale i ve svých románech, kde vypodobnil i psychologii předbřeznové romantiky. Jeho zásluhou známe Máchovy názory na umění a jeho vztah k poezii. Byl jediný, kdo viděl Máchu i romantiky ne jako odpůrce českého národního obrození, ale jako sílu, která dává obrozeneckým snahám nový směr a přináší pokrok. Mácha podle Sabinova názoru dával obrozenecké poezii odvahu procítit skutečnost a odvahu obrazností vyjádřit její protiklady.

---

⁸³ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 14

⁸⁴ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 14

V období před revolucí v roce 1848 Sabina volal po „geniálních“ básnících, již budou schopni „rozžehnout v myslech touhu po velké ideji svobody“, avšak jeho literárně kritické projevy z revolučních let 1848 a 1849 představují druhou etapu ve vývoji vztahu k úkolům literatury, kdy se demokratická literatura stala sama programem a cílem. Sabina vytyčuje tyto nové úkoly literatury v zásadní stati *Demokratická literatura*, která vyšla opakovaně v časopise *Včela* (v čísle 80, 81, 82; dne 4., 7., 11. října 1848) v době, kdy Sabina časopis redigoval. Je patrné, že si myšlenku demokratické i demokratizující literatury sám postupně ujasňoval, zejména otázku lidové četby a jejího škodlivého nebo burcujícího vlivu. V nové situaci přemýšlí Sabina o úkolech literatury: „*Demokratická literatura odhaluje nové stanovisko pozorování a poznání...*“⁸⁵. Hodnotí předchozí literární vývoj: „...*již i vzhledy lidí vzdělaných počaly se obracet na tento nový druh a povstala touto literaturou lidu vydobývala si demokratická literatura vždy širšího pole...*“⁸⁶. Sabina požadoval od literatury její shodu se zájmy a potřebami celé společnosti, nejen uspokojování zájmů privilegovaných vrstev: „...*A co spatřil svět lidu a lid o světě? {...} Snahy o zodpovídání této otázky jsou jádrem demokratické literatury. {...} Literatura musí objímat všechny poměry života, musí se prodrati ve všechny živly, osvítiti všechny záhyby ducha lidského.*“⁸⁷. Jako velmi důležitý úkol demokratické literatury vidí i její výchovnou funkci, má bojovat „...*proti předsudkům a lžím...*“, vést čtenáře k lepší orientaci v životních situacích, protože demokratická literatura „...*vzbuzuje zdravý úsudek mezi lidem*“. Striktně vymezuje, jaká byla literatura doposud a jaká by měla být v demokratické budoucnosti: „*Až doposud jsme znali literaturu par excellence a literaturu pro lid {...} Veškerá literatura má býti pro lid, neboť veškeren lid má býti*

---

⁸⁵ Sabina, K.: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 65

⁸⁶ Sabina, K.: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 66

⁸⁷ Sabina, K.: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 69

vzdělaným a veškeré vzdělanstvo jest lidem.“⁸⁸ Literaturu považuje za médium, skrze které je možný přístup k novým poznatkům, k pokroku, k tomu, aby celá společnost mohla sledovat vědecké objevy a měla možnost využívat vymoženosti vědy a dokonce se mohla podílet na vědeckém pokroku: „Přísná věda jenom pro vyvolené zasvěcence, avšak i ta literaturní cestou se stane každému přístupnou {...} Lid má vládnouti, {...} K tomu všemu musí být lid veden a cesta pravá jest – demokratická literatura. {...} ne jednotlivci nýbrž celý národ bude bráti účastenství na ní.“ Sabina – radikální demokrat a vychovatel národa, si uvědomoval moc veřejných sdělovacích prostředků, sílu jejich vlivu v pozitivním smyslu. Literaturu považuje za „tvůrčí činitel politický i společenský“.

Dalšími zajímavými statěmi v období, kdy Sabina redigoval časopis Včela, jsou zejména texty uveřejněné v průběhu roku 1848 ve Včele, ale i v jiných periodikách, například: *Jsme svobodni!* (1848), *Zlomky literární* (1848), *Úvahy* (1848), *Svoboda tisku* (1848), *Osvěta* (1848) či *Tábor* (1849).

Úvodník *Jsme svobodni!* byl otištěn 5. května 1848 v době, kdy se Sabina ujal redakce Včely po Karlu Havlíčkovi, a lze jej považovat za programové prohlášení: „První kroky jsme učinili, neostaňme státi. Heslo naše zní: hájiti právo, uznávati jen pravdu, pěstovati krásu a činiti dobré.“ Pokračuje svou vizí „literárního pokroku“, kde má literatura svrchovaně důležitou úlohu: „Literatura jest nyní strážkyní našich svobod, jest metlou na pokrytce, ale jest i věštkyní pravých zásluh. Jako slunce stojí ona nad národem. {...} jest na nás použití jí k tomu, čehož nám nejvíce zapotřebí jest.“⁸⁹ (Včela, 1848).

Základní myšlenku o vzájemném poměru mezi literaturou a politikou a o důležitém poslání krásné literatury v českém politickém životě najdeme v úvaze *Zlomky literární*

---

⁸⁸ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 69

⁸⁹ Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 265

(1848), jež vycházela na pokračování ve Včele 26. a 29. dubna a 3. května 1848, avšak pro rychlý vývoj politických událostí zůstala nedokončena. Znovu zde zdůrazňuje význam a důležitost literární kritiky pro pokrokový vývoj slovesnosti. *Zlomky politické i nepolitické* začal otiskovat ve Včele (22. listopadu 1848) pod šifrou K.S., jejich první částí byl článek uvedený v souboru kritik a statí *Karel Sabina: O literatuře* (1953) pod názvem *Svoboda tisku*, v němž mluví nejen o cenzuře, ale i o těch, kteří se na cenzuru vymlouvají. Otevřeně kritizuje své současníky: „*Marně se ohlížíme o entusiastech bývalých čekající, kdy své pitomé zápalý zušlechtí na rozumné věci. Čekáme marně! Před rokem hulákali – v boji mlčí a tratí se s pole veřejnosti. Jako by komedie, besedy, zpěvačky a klepy byly důležitější, nežli výklad evangelium národní svobody!*“⁹⁰

V brněnském Týdeníku Sabina otiskl 16. listopadu 1848 čtyři kapitoly pod názvem *Úvahy*. Zamýšlí se opět nad významem literatury pro národ a pokrok: „*Národnost naše se utekla v ochranu vlasteneckých povah a jedinými křisiteli národnosti naší byly vlastenecké povahy několika jednotlivých vynasnaživých Čechů, Moravanů a Slovákův.*“, ale také se zamýšlí nad morálními vlastnostmi veřejně činného vlastence: „*Muž pravé vlastenecké povahy není ctižádostivým pro sebe, alebrž pro svou vlast, on sobě dá ublížiti – a svět milerád mu ublíží -, jen když se vlastenecké jeho myšlenky nedotkneš...*“⁹¹. Krátká stat' *Osvěta* je zamyšlením nad potřebou neustálého vzdělávání se: „*Nevědomí jest aneb stane se vždy poddaným vědomého. {...} Planá vědomost není poznáním, a pravým znakem večkerého se vyvinování jest pokrok.*“

1. dubna 1849 se Sabina vzdal redakce *Novin Lípy Slovanské*, důvodem bylo zavedení velkých „kaucí“ za povolení vydávat noviny. Sabina se rozhodl vydávat

---

⁹⁰ Sabina, K.: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, s. 71

⁹¹ Sabina, K.: *O literatuře*; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 73

brožurky, které kaucím nepodléhaly, a tak pokračovat v politickém boji. Již 15. dubna 1849 vydal první brožurku s názvem *Tábor, jiskry časové*. Obsahuje úvahy o věcech společenských i politických a několik životopisů bojovníků za svobodu. V úvodu přirovnává literaturu k „*bojišti svobodného slova*“.

Sabinovy stati z let 1857 až 1864 jsou snahou využít vliv literatury na společenský život pro rozvoj pokrokových sil společnosti. Zejména šlo o stati s výchovnou tendencí. Současně se snažil působit výchovně i svými přednáškami v Umělecké besedě a v dělnických vzdělávacích spolcích. Výsledkem Sabinovy výchovné činnosti je i teoretický spis *Duchovní komunismus*, který vydal roku 1861. Revolučním je, že se Sabina zabývá otázkami, jež tehdejší česká společnost vůbec nevnímala. Avšak on si vytvořil celistvou koncepci demokratického a výchovného pojetí kulturních úkolů, velký význam připisoval úloze literatury v životě národa, zdůrazňoval její roli výchovnou i vzdělávací.

Slovo o románu je obsáhlým pojednáním o problematice románu a zvláště o českém románu. Vycházelo v 26 pokračováních v celém 13. ročníku Lumíra, od 7. ledna do 16. prosince 1858. Obsahuje Sabinovy zásadní názory na román jako literární útvar a na jeho poslání v literatuře. Román se stává nositelem úkolů literatury. Moderní román podle něho mohl přinášet „...*osvětlení vlastních poměrů našich*...“⁹² a pro Sabinu byl dobrým románem román sociální. Požadoval, aby fantazie byla uvedena v soulad s pravdou života: „*Moderní román od minulého hlavně tím se liší, že promyšlený jest, a ne pouze vymyšlený jako onen, minulý román hledal veškeren půvab v pestré rozmanitosti výjevu, román našich dnů se zakládá na pravdě života.*“ Tím naznačuje cestu k realismu, i když ne zcela uvědoměle.

---

⁹² Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953, str. 156

Sabina se snažil ukázat význam, který připisoval literatuře v životě národa, což souviselo s jeho úctou k vědě. Tak přistupoval i k přípravě velkoryse pojatého *Dějepisů literatury československé staré i střední doby* (1860 - 1866), jehož výsledná podoba však nebyla založena na přípravných studiích a materiálech k dějinám obrozenecké literatury, které mají hodnotu i dnes.

Sabinovy statě, kritické úvahy i kritiky jednotlivých literárních děl jeho současníků odrážejí vývoj české literatury od roku 1835 až do roku 1877.

Závěr

Moto:

„Kdyby Sabinovo dílo nebylo velké a významné, nemohli bychom mluvit ani o jeho zradě“⁹³ Julius Fučík

Díky Sabinovým obráncům je možné dnes číst jeho romány *Synové světla* nebo *Morana*, o Sabinově životě byly napsány četné odborné stati i běžné články. Jde většinou o různé výklady Sabinovy zrady, v současnosti častěji o aktualizaci tématu konfidentství. V tomto smyslu použili Sabinův případ například Jiří Pátek nebo Slavomír Ravik, když cítili potřebu exemplárně pokárat konfidenty a ukázat je jako morální problém současné společnosti. Při argumentaci a vyslovení konečného verdiktu nad Sabinou většinou použili ověřené autority, např. Julia Fučíka a jeho esej *O Sabinově zradě* nebo studii Jaroslava Purše *K případu Karla Sabiny, Rozpravy ČSAV*. Purš se pokusil vymezit rozsah Sabinova konfidentství na základě archivních materiálů, z nichž vybírá podle svého mínění ty nejdůležitější. Aby dokázal Sabinovu nemravnost a „poškození národní věci“, vzdaluje se objektivnosti. Některá z citovaných Sabinových hlášení policii otištěná Puršem vyznívají humorně, jako by se Sabina policii posmíval. To se týká například udání na E. Sojku nebo J. V. Friče. Podle nich by spíš byla na místě úvaha, jestli Sabina nevodil policii za nos, aby kryl skutečnou protistátní činnost a navíc za vymyšlené báchorky od policie dostal plat. Tento názor podporuje i svědectví sociálního demokrata J. S. Kaňky, který nad mrtvým Sabinou veřejně prohlásil, že kdyby Sabina prozradil policii, co věděl o něm, nepochybně by se dávno ocitl ve vězení. Když byl Sabina odsouzen a zavržen, na jeho jméno bylo

---

⁹³ Fučík, J.: Karel Sabina: in: *Tři studie*; 5. vydání, Praha, Československý spisovatel 1973, str. 76

uvaleno embargo a ani článek J. V. Friče na jeho obhajobu nebyl otištěn, dokonce ani oznámení o jeho pohřbu nebylo uveřejněno.

Podle mého názoru daleko zajímavější otázkou je, proč se zrovna Sabina stal exemplárním příkladem, konfidentů bylo v té době odhaleno víc, byl znám tzv. Skrejšovského seznam. Nabízí se vysvětlení, že se Sabina stal předmětem politických šarvátek mezi stranou mladočeskou a staročeskou. Mladočeši se od Sabiny distancovali oním známým samosoudem u Grégra. Nešlo pravděpodobně tolik ani o to Sabinu odhalit, o jeho konfidentství se už dva roky vědělo, Sabina vyhrál soud s Vaterlandem, i přes to byl v té době na vrcholu popularity. Staročesi si případem vyřizují dvojí účty, jednak ty osobní se Sabinou z roku 1848 a pak aktuální účty s mladočechy.

Většina Sabinových životopisců zjednodušeně konstatuje, že vydání *Obrany proti lhářům a utrhačům* bylo mezníkem Sabinova života. A současně tvrdí, že z vynikajícího literáta, novináře a libretisty, jednoho z nejvzdělanějšího lidí své doby se stává troska. A mravoučně dodávají, že mravní úpadek a konfidentství nemůže obohatit tvorbu spisovatele. Avšak po návratu z vězení je Sabina pod policejním dohledem, nesmí publikovat, znovu se vrací do vězení jen pro jednu báseň otištěnou v ročence, žije v bídě. Je možné, že existovala pouze jediná cesta zpět k publicistice a literatuře. Po podpisu spolupráce s policií psát může.

Problém „Sabinovy zrady“ je stále živý a aktuální, avšak i po 135 letech od jeho smrti se jeho konfidentství projednává neobjektivně, bez schopnosti nadhledu a znalosti dobového kontextu a Sabinovo jméno je zneužíváno k povrchním článkům o konfidentství. Konfident zastínil spisovatele a otázkou je, zda oprávněně. Zkoumání jeho díla může v dnešní době být klíčem k vysvětlení Sabinova jednání již bez emocí, protože Sabinovo dílo a život jsou propojeny.

Snahou učitele by mělo být podat komplexní obraz Karla Sabiny, přiblížit ho studentům jako další aktivity (viz. úvod a závěr práce). Pro vytvoření komplexního portréту by bylo vhodné integrované vyučování, které klade v oblasti cílů důraz na kompetence či dovednosti, hodnoty a postoje. Složitost, nepřehlednost a až neuvěřitelná různorodost Sabinovy tvorby spolu s jeho dodnes diskutovaným životním osudem je vhodná pro integrované poznávání, realizované propojováním vyučovacích předmětů. Přínosné by bylo i to, že jednotlivé vědní disciplíny se neliší jenom tím, o čem jsou, ale tím, jak pracují nebo na čem jim záleží, a to by mělo obohatit i pohled na Sabinu a jeho roli ve vývoji české literatury. Disciplíny zároveň představují odlišné modely myšlení, vzory postupu při studiu určité části skutečnosti. Podle mého názoru by bylo možné vyučovací hodinu předmětu český jazyk a literatura integrovat s dějepisem, společenskými vědami, hudební výchovou, dramatickou výchovou i výtvarnou výchovou, ale i s hodinami přírodovědných předmětů v souvislosti s technickým rozvojem v druhé polovině 19. století. Můžeme tak dosáhnout u žáků plnějšího obrazu respektujícího rozličné způsoby poznávání.

Další možností jsou kooperativní lekce. Studenti by získávali informace primárně z vybraných Sabinových textů, které by interpretovali a získané poznatky prezentovali. Tady by záleželo na vhodné volbě pramenů, které by směřovaly patrně na určitý aspekt Sabinovy tvorby. Průběh práce může být následující: lekci předchází výklad o daném období, následně třídu rozdělíme do skupin se společnou vstupní instrukcí, aby se studenti pokusili rámcově seznámit s texty a odpovědět na zadané otázky, první hodina. Příští hodinu budou prezentovat výsledky své práce. Jednotlivé skupiny dostanou podrobnější instrukce a konkrétní otázky, na něž budou hledat odpovědi. Motivací pro studenty je možnost uspořádat konferenci, na níž si každá skupina připraví příspěvek. Učitel jako moderátor bude zároveň komentovat příspěvky, připomínat širší souvislosti problému.

Jinou možností je projektová metoda, která spojuje učivo jednotčí myšlenkou, jenž by mohlo být v tomto případě období vývoje od romantismu k realismu nebo ještě obecněji období od národního obrození k vzniku českého státu. Osobnost Karla Sabiny by mohla být jakousi osou pro mapování vývoje v různých oblastech a přes jeho aktivity by se studenti seznamovali s významnými událostmi, osobnostmi kultury i politiky. A přes jeho tvůrčí, společenské a politické aktivity by žáci dospěli k obrazu doby. Tady by podle časové délky projektu bylo nutné pečlivě zvážit zadání, protože podle mého názoru, by Sabina neměl být jedinou sledovanou osobností. Projekt by mohl naplnit i požadované zřetele k potřebám a zájmům dítěte, aktuálnost by byla zajištěna už prvoplánově stále živým označováním Sabiny za konfidenta a zrádce, interdisciplinaritu naplňuje Sabinova širší aktivity. Podle mého názoru by měly být uspokojeny i další požadavky na projektovou metodu jako seberegulace při učení, orientace na produkt, skupinová realizace i společenská relevantnost. Podnětem k realizaci projektu by mohlo být řešení více problémů, jednak Sabinovy zrady, kde by bylo nutné odhalit politickou i společenskou realitu tehdejší doby, dále zhodnocení Sabinovy tvorby a jejího vlivu na další osobnosti české literatury i sledování vývoje literárních žánrů v období 19. století. Takový projekt by mohl mít několik různých podob. Záleželo by na délce jeho trvání, v jaké šíři by se problém vymezil, kolik by integroval předmětů a kolik žáků by se ho účastnilo apod. Přikláněla bych se k typu projektu skupinového, třídního i ročníkového s délkou spíše kratší než dlouhou. Míra propojení vyučovacích předmětů by mohla mít více podob, projekt by mohl být realizován v rámci jednoho předmětu, v rámci příbuzných předmětů, avšak i spojení předmětů humanitních s přírodovědnými by bylo možné (sledování technického rozvoje společnosti 19. století ve spojitosti s vývojem literárních žánrů nebo hledání, jakým způsobem se změny krajiny v důsledku rozvoje průmyslu odrazily v tehdejší literární produkci). Projekt by byl jistě značně náročný zejména ve stanovení zadání a cílů, ale tato

výuková metoda má řadu předností, protože rozvíjí jednotlivé kompetence studentů. (Zvyšuje pocit zodpovědnosti, iniciativu, učí kritickému myšlení, podporuje analytické schopnosti, komunikaci a spolupráci. Na projektu se integrují zkušenosti a informace z různých oblastí. V neposlední řadě je předností projektu i to, že žáky silně motivuje.)

Vzhledem k náročnosti materiálu, se kterým by se studenti měli seznámit, doporučovala bych pracovat s tímto problémem na střední škole, nejlépe na gymnáziu.

Sabina je charakterizován jako energický a pohledný muž, vzdělaný, nadaný, sugestivní, vynalézavý, rozhodný, vizionář budoucnosti, optimistický, originální a současně jako celoživotní outsider, toužící ovlivňovat svět a vyniknout v něm. Byl populární, ale ne vážený, měl vliv, ale nikoliv úctu. A vždy byl chudý. Avšak byl to muž s démonem v duši. Možná, že démon v něm měl i dost síly přimět ho stát se konfidentem, zahrát si sázkou o svou čest a prohrát. Sabina vždy hledal extrémní řešení, v dobrém i špatném. Byl složitá a tajemná osobnost, avšak zajímavý a vzrušující člověk.

Byl oslavován jako mučedník revoluce 1848 a i jeho tvorba by byla pozitivně hodnocena skrze jeho politickou činnost. Takové snahy se i přes stigma zrádce objevily v období totalitního režimu. Karlem Sabinou se již zabýval Julius Fučík v eseji *O Sabinově zradě*: „...právě Sabinovo konfidentství nelze obhájit. Desítky jiných českých spisovatelů mohly by být snad ospravedlněny, kdyby se dostaly na místo Sabinovo. Sabina nikoli. {...} Sobě však byl by tím zasadil těžkou ránu, proto by tak byl učinil ve službách instituce, jež byla nástrojem sociálního útlaku, ve službách potlačovacího aparátu moci, proti níž bojoval – a bojoval ne jenom za sebe. {...} Sabina zradil sebe – nejen jako osobu, jako individuum, ale jako reprezentanta myšlenky, {...} Karel Sabina nebyl a není umlčován proto, že byl zrádcem, nýbrž proto, že byl – Karlem Sabinou. Nepotřebuje tedy

rehabilitace. Potřebuje hodnocení“⁹⁴. Po roce 1948 byl vydáván jeho spis *Duchovný komunismus*, snad pro svůj název, protože termín „komunismus“ v názvu vyhovoval realitě let 1948 až 1989. Zdeněk Nejedlý v úvodu k vydání *Duchovného komunismu* z roku 1928 vysvětluje obsah Sabinovou použitého termínu duchovný komunismus: „...*Sabina zůstal tím čím byl r. 1848: radikálním demokratem, jemuž především jde o lidové vrstvy, dělnictvo, proletariát. Smysl jeho spisu totiž jest, že každý má míti právo na vzdělání, na hodnoty kulturní na kapitál ducha. {...} jest to jakési zkomunisoání zatím aspoň duchovních hodnot. Ovšem skutečnému komunismu nebo vůbec socialismu jest v tom Sabina na hony vzdálen...*“⁹⁵ Ale i totalitní období se věnuje zradě Karla Sabiny, tehdejší tendenční posuzování však vyzdvihuje Sabinovu kariéru revolucionáře, jeho oblibu u dělníků, schopnost s nimi hovořit, kariéru radikálního demokrata a hodnotí ho z tohoto jednoho zorného úhlu. Jednou z nemnoha těch, kdo se hlouběji zajímali o Sabinovu osobnost, o Sabinu člověka, jeho dílo a zařazení do proudu české literatury 19. století, byla Růžena Grebeníčková, která se v několika doslovecích k vydání Sabinových děl pokusila na omezené ploše o jeho zařazení do kontextu české literatury 19. století, i když se její hodnocení neobešlo bez dobové poplatnosti. V *Doslovu k Synům světla* uvádí: „*Historie zápasů a bojů našeho národa a naší literatury je od vystoupení Máchova až po první politické kroky dělnické třídy spojena s postavou muže, jehož jméno nepřestalo být po celé století vyslovováno s určitými rozpaky a výhradami {...} Byl snad tento neúnavný pracovník na poli české kultury a politiky méně významný a talentovaný, že za všechno své úsilí, za celé své dílo a za všechny své oběti, které národu přinášel, sklídl velmi málo úspěchu a uznání? {...} štvání a pranýřování {...} měli na svědomí jeho političtí odpůrci.*

---

⁹⁴ Fučík, J.: Karel Sabina: in: *Tři studie*; 5. vydání, Praha, Československý spisovatel 1973, 75n

⁹⁵ Nejedlý, Z.: úvod; in Sabina, K.: *Duchovný komunismus*, Praha 1928, str. 9

Představitelé české buržoasie {...} A je dnes mimo pochyby, že Karel Sabina patřil a patří k těm jejím statečným předchůdcům, kteří přes svou historickou omezenost hájili a hlásali pokrokové ideály českého národa a razili cestu jeho nové dějinné epoše. Přesto nemůžeme říci ani dnes, že je Sabina po právu hodnocen za svou činnost a za své dílo, Karel Sabina, libretista nejúžasnějšího díla našeho národního umění XIX. století, Prodané nevěsty, proslul totiž především a hlavně smutnou rolí policejního konfidenta...Skutečné zhodnocení a vyjasnění Sabinovy postavy zůstává tedy otázkou skutečného hodnocení jedné obsáhlé kapitoly dějin našeho národa a lidu v XIX. Století, v níž Sabina hrál úlohu přesahující jeho vrstevníky...“.⁹⁶

Není až tak zajímavé, zda Sabina zradil. Osobně se přikláním k tomu, že skutečně spolupracoval s policií a zdůvodnění jeho zrady Macurou v *Českém snu* považuji za logické a pravděpodobné: „*Skepse z porážky revoluce a smutek nad zhroucením se hodnotového řádu, který se opíral o víru v revoluci – to není jen literární záležitost, pod ní je cítit hluboká lidská skepse, jejím důsledkem mohlo být i Sabinovo mravní selhání. Jeho první konfidentská zpráva z roku 1859, kde se svěřuje s dlouhým přemítáním o tehdejších politických koncepcích, o strastech vězení, které zcela změnily jeho názory a přiměly ho zaměřit pozornost na skutečnost. O jeho rozchodu se svými někdejšími spolubojovníky. Je o skeptické nedůvěře: „Dospívaje v nejsmutnějších rodinných starostech o živobytí oddával jsem se neplodnému idealismu, jehož důsledky mě později vedly k republikánsko-socialistickým názorům, o jejichž uplatnění v Čechách jsem usiloval roku 1849. Strasti osmiletého vězení, časté přemýšlení a politická studia změnily od základu mé názory a naučily mne zaměřit pozornost ke skutečnosti {...} Přicházeli ke mně dřívější přívrženci a shledal jsem, že ve svých teoriích neudělali žádný pokrok a holdují instinktivně několika*

---

⁹⁶ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 481

ideám, které ani nepromyslili ani nepochopili. Vnitřně jsem se již dávno odloučil ode všech stranických směrů... Již před léty se mi staly lhostejnými a dokonce protivnými snahy demokratické strany tím, že si osobuje právo požadovat, aby se člověk obětoval pro nejasnou, skutečnosti odporující ideu, která u nás ani neodpovídá poměrům a přesvědčení lidu.“ (Překlad dopisu podle J. Purše, K případu Karla Sabiny, Praha 1959, s.27) Slova, kterými nabízí KS své služby rakouské policii. Jako by se bývalý revolucionář se zřikal své minulosti, všeho v co věřil a co také vtělil do svého díla.“⁹⁷ Právě spjatost Sabinova života a díla se v minulosti jevila natolik závažnou věcí, že byla neustále akcentována, a ani v dnešních učebnicích není položena otázka, proč, z jakých důvodů spolupracoval s policií, problém je zjednodušen na „zradil nebo nezradil“.

Právě na Sabinovi můžeme demonstrovat vývoj myšlení společnosti 19. století od revolučního nadšení přes potrestání revolucionářů, až po jejich návrat z vězení do změněné společnosti, která se od nich distancovala a byla příčinou životního pocitu marnosti a zbytečnosti. Přenesme se o sto let dále. Neproběhl snad v 20. století podobný proces od revolučního nadšení přes persekuce až k „vítězství“, kterého se však mnozí již nedožili? A nebyli i v 20. století lidé, jejichž osud se podobal Sabinovu?

Přes možné výhrady k osobnosti, nelze opomíjet Sabinovo dílo, jeho přínos je významný ve všech oblastech kulturního života. Byl neuvěřitelně plodný spisovatel a dosud nebyla zhodnocena ani část jeho díla. Platí o něm to, co sám napsal již v roce 1848 při hodnocení zasloužilých mužů českého národa: „*Nesuďte slabosti mužů takových, neměřte je měřítkem obmezenosti povšechní. Přijdou časové, kde malicherné poměry vaše i jich dávno budou zahynulé a zapomenuté, jakož i vy zapomenuti budete, oni však přece*

---

⁹⁷ Macura, V.: Český sen; Praha, NLN 1998, str. 153

žítí budou, ne-li v svých zjevných skutcích, tedy jistě ve výsledcích snažení jejich vlasti zasvěceného.“⁹⁸

Studovat Sabinovo dílo znamená sledovat demokratické tendence v naší literatuře, a to platí o Sabinově beletristickém díle, poezii, divadelních hrách i libretech, ale především o jeho publicistice a literárně kritice. Celý život zasvětil literární tvorbě, která se mu stala posláním i povoláním, pro ni byl ochoten přinášet oběti. Nebylo mu pouze soukromou zálibou nebo cestou k dosažení úspěchu u čtenářů. Po celý život dával své spisovatelství do služeb společenského pokroku: „*Člověk, jakož i celý národ, který o skutcích pokroku váhá, byť by prve nelenil, propadne přece nicotě: neboť ona za ním pádí, kdežto on kupředu se vleče*“⁹⁹, říká Adolf Bertýn v románě *Na poušti* a ústy své postavy Sabina vyjadřuje i svůj základní přístup k literární činnosti. Chtěl sloužit pokroku a jeho vznešeným ideám, literaturou bojoval proti útisku člověka i národa. Zároveň chápal společenskou hodnotu literatury a snažil se svou tvorbou působit na čtenáře.

Většina Sabinových románů vyšla koncem 50. let a začátkem 60. let 19. století. Celé jeho dílo se vyznačuje zřetelnou snahou o úspěch u čtenářů, avšak k novým vydáním jeho prozaických děl docházelo za jeho života jen ojediněle. Většího úspěchu dosáhl jen novelou *Hrobník*, která byla za jeho života vydána pětkrát. Sabina se netajil s tím, že píše pro zisk, většího zisku se však nedočkal ani u *Hrobníka*. Byl stále omezován cenzurou, některé prózy musel proto i několikrát přepracovávat a stalo se, že ani pak nemohly vyjít.

Obvyklé pro Sabinu bylo, že pro usnadnění práce využíval v prózách své novinářské články i texty přednášek. Patřil k nejoblíbenějším českým řečníkům, často

---

⁹⁸ Sojka, E.: *Naši mužové*; Praha, Melantrich 1931, citace v tomto textu jsou převzaty z 2. vydání, rok 1941, str. 385

⁹⁹ Sabina, K.: *Synové světla*; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953, str. 473

improvizoval, proto také doložení souvislostí s beletrií nemůže být uspokojivé. Činnost řečníka, politického tribuna lidu velkého formátu – tyto aktivity spolu s naukově politickou publicistikou spoluurčovaly také celkový ráz jeho tvorby prozaické. A naopak v publicistice se někdy opíral o svou beletristickou tvorbu, například ve spise *Naši mužové*, na němž Sabina spolupracoval, najdeme ve stati o Josefu Kajetánu Tylovi citát z románu *Synové světla (Pohádka o zbloudilých hvězdách)*. A naopak v románu *Synové světla* použil své vzpomínkové črty (uveřejněné časopisecky a pak souborně vydané roku 1937 Martinem Hýskem).

Prameny a literatura

Prameny:

- Sabina, K.: Básně; k vydání upravil Jan Thon; Praha, Jan Leichner 1911
- Sabina, K.: Blouznění; topič, Praha 1912
- Sabina, K.: Braniboři v Čechách; Praha, Nákladem Sboru pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi 1918
- Sabina, K.: Duchovní komunismus; (doslovný přetisk 1. vydání 1861), Praha, Grafia dělnická tiskárna 1929
- Sabina, K.: Hrobník; Praha, Jaroslav Pospíšil 1874
- Sabina, K.: Jen tři léta; (podle vydání z roku 1872) Praha, Mladá Fronta 1956
- Sabina, K.: Obrana proti lhářům a utrhačům; vl.n., Praha 1872
- Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953
- Sabina, K.: Oživené hroby; Praha, Zář 1908
- Sabina, K.: Počátky českého divadla; Praha, P. Prokop 1940
- Sabina, K.: Povídky, pověsti, obrazy a novelly. Sv. první; Praha, Jan Spurný, 1845
- Sabina, K.: Prodaná nevěsta; Praha, Ředitelství král.zemsk. českého divadla 1866
- Sabina, K.: Sociální studie; Praha, Melantrich 1950
- Sabina, K.: Starý ženich; Praha, Nakladatel Fr. Urbánek 1903
- Sabina, K.: Synové světla; Praha, Mladá fronta, nakladatelství ČSM 1953
- Sabina, K.: Upomínka na K. H. Máchu; Praha, Karel Janský 1926
- Sabina, K.: V studni; Praha, Komorní hudební závod Mojmíra Urbánka, 1912
- Sabina, K.: Vzpomínky; Praha, Karel Janský 1937

Literatura:

- Arbes, J.: Záhadné povahy. Studie a črty povahopisné; Praha, Otto 1909
- Blahník, V. K.: Karel Sabina. Výbor z jeho děl a životopisná studie; Praha, Plaček Antonín Reis 1911
- Čapek, J. B.: Duch české literatury předbřeznové a předmájové; Praha, Knihovna Svazu národního osvobození 1938
- Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století; Praha, Československý spisovatel 1973
- Čechura, Jaroslav: Historie českých spiknutí; Praha, Akropolis 2000
- Dějiny české literatury (tzv. akademické), II., III., Praha: ČSAV, 1960, 1961
- Lexikon české literatury, díl 1. - 3, A - Ř, Praha: Academia, 1985, 1993, 2000
- Čechura, Jaroslav: Historie českých spiknutí, Praha, Akropolis 2000,
- Čapek, J. B.: Duch české literatury předbřeznové a předmájové, Praha 1938
- Fučík, J.: Karel Sabina: in: Tři studie; 5. vydání, Praha, Československý spisovatel 1973
- Paměti J.V. Friče, Praha, Evropský literární klub 1939
- Grebeníčková, R.: Literatura a fiktivní světy, Praha, Československý spisovatel 1995
- Hodrová, D.: Poetika míst; Praha, H& H 1997
- Homolka, K.: Na počátku bylo libreto, Praha 1967
- Horálek, Karel: Studie o populární literatuře českého obrození, Praha, Československý spisovatel 1990
- Hrbata, Z.: Romantismus a Čechy, Praha, H + H 1999
- Hrbata, Z., Procházka, M.: Romantismus a romantismy, Praha, H + H 2005
- Hroch, M.: Na prahu národní existence, Praha, Mladá fronta 1999
- Jakubec, J.: Dějiny literatury české I. - II., Praha 1929, 1934
- Janáčková, J.: Příběh tajemného psaní, Praha, UK 1975
- Janáčková, J.: Stoletou alejí; Praha, Československý spisovatel 1985
- Jílek, František : Sborník Národního technického muzea v Praze, májové spiknutí 1849
- Jiránek, J.: Vztah hudby a slova v tvorbě Bedřicha Smetany. Praha 1979
- Jirát, V.: Portréty a studie; Praha, Odeon 1978
- Jirát, V.: Uprostřed století; Praha, Nakladatel Václav Petr 1948
- Kantůrková, Eva: Valivý čas proměn; Praha, Československý spisovatel 1995
- Kocian, J., Pernes, J., Zůma, O.: České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály českých dějin let 1848-1989; Praha, Barrister a Principal 2004

Kolektiv autorů: Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. století, Praha, Československý spisovatel 1972

Kolektiv autorů: Česká literatura na předělu století, Praha, H + H 2001

Kosík, Karel: Česká radikální demokracie; Praha, Státní nakl. politické literatury 1958

Kovařík, Petr: Tajemství Karla Sabiny: in: Literární mýty a aféry; Praha, NLN 2003

Krejčí, K.: Česká literatura a kulturní proudy evropské; Praha, Československý spisovatel, 1975

Kusáková, L.: Krásná próza raného obrození; Praha, Karolinum 2003

Lehár J., Stich A., Janáčková J., Holý, J.: Česká literatura od počátků k dnešku; Praha, Lidové noviny 1995

Literatura česká 19. století I. - III.; Praha, Jan Laichter 1902 – 1907

Macura, V.: Znamení zrodu; Praha, H+H 1995

Macura, V.: Český sen; Praha, NLN 1998

Macura, V.: Ten, který bude; Praha, NLN 1999

Máchal, J.: Česká literatura 19. století III/2: in Sabina, K.: Synové světla; Praha, Mladá fronta 1953

Máchal, J.: předmluva: in: Sabina, K.: Blouznění; Praha, Melantrich, Praha 1931

Mocná, D.: Červená knihovna, Praha-Litomyšl, Paseka 1996

Mocná, D., Peterka, J.: Encyklopedie literárních žánrů, Praha-Litomyšl, Paseka 2004

Novák, A.: Česká literatura a národní tradice, Brno, Blok 1995

Novák, A: Přehledné dějiny literatury české; 4. vyd.;R. Promberger, Olomouc 1936

Očadlík, M.: Smetanovi libretisté; Praha 1997

Papoušek, V.: Turecek, D.: Hledání literárních dějin; Praha-Litomyšl, Paseka 2005

Pátek, Miloslav: Konfident. odsouzení Karla Sabiny; Praha, Petlice 1977

Pernes, J.: Pod habsburským orlem; Praha, Brána 2001

Povídka, román a periodický tisk v 19.a 20.stol, Sborník ÚČLAVČR 2005

Purš, J.: K případu K.S.; Praha, AVČSR 1959

Rak, J. : Bývali Čechové... České historické mýty a stereotypy; Jinočany H + H 1994

Ravík, S.: Karel Sabina (Portrét konfidenta); Praha, Pražská imaginace 1992

Schulz, G.: Romantika. Dějiny a pojem; Praha-Litomyšl, Paseka 1999

Sojka, E.: Naši mužové; Praha, Melantrich 1931

Stich, A.: Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi; Praha, Torst 1996

Thon, J.: Rodinné listy Karla Sabiny, Praha, Československý spisovatel 1977

Thon, J.: O Karlu Sabinovi, Praha, AVENTINUM 1947

Tureček, D.: Rozporuplná sounáležitost, Praha, Divadelní ústav 2001

Vlček, J. : Dějiny české literatury (1893 - 1921), 5. vyd.; Praha, SNKLU 1960

Vodička, F.: Cesty a cíle obrozenské literatury; Praha, Československý spisovatel 1958

Vodička, F.: doslov; in: Sabina, K.: O literatuře; Praha, Československý spisovatel 1953

Vodička, F.: Počátky krásné prózy novočeské; Praha, H+H 1994

Vodička, F.: Struktura vývoje; Praha, Dauphin 1998

Resumé

V diplomové práci jsem se zaměřila na díla Karla Sabiny – na prózy zajímavé z hlediska vývoje české prózy 19. století. Na jednotlivá období Sahibovy tvorby jsem pohlížela i v souvislostech s jeho životními osudy a s politickými událostmi 19. století.

Soustředila jsem se na prózy, které ovlivnily tehdejší českou literaturu. Pokusila jsem se ukázat jeho šíři aktivit v oblasti literární, politické a společenské.

Karel Sabina byl rozporuplnou osobností, avšak svou tvorbou byl vždy na předních pozicích vývoje. Činnost řečníka, politického tribuna lidu a spolu s naukově politickou publicistikou spoluurčovaly celkový ráz jeho tvorby prozaické. Byl teoretikem romantismu, vykladačem díla Karla Hynka Máchy, beletristou, autorem libret, literárním kritikem a publicistou.

Klíčová slova

Karel Sabina

Česká próza 19. století

Romantická próza

Český román

Májovci

Vkladač díla K. H. Máchy

Literární kritika

Publicistika

Libreta